

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**BAŞLANGIÇTAN EMEVÎLERİN SONUNA KADAR
SİYASİ OLAYLARDA EZD KABİLESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Faruk IDRIZI HAXHIU

BURSA 2016

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**BAŞLANGIÇTAN EMEVÎLERİN SONUNA KADAR
SİYASİ OLAYLARDA EZD KABİLESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Faruk IDRIZI HAXHIU

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. İlhami ORUÇOĞLU

BURSA 2016

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda, 701022001 numaralı **Faruk Idrizi Haxhiu**'n hazırladığı “**Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar Ezd Kabilesi**” konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 13/06/ 2016 günü 13:00 – 16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasını...*başarılı*... (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna ..*oybirliği*... (oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)
Yrd. Doç. Dr. İlhami Oruçoğlu
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Adem Apak
Uludağ Üniversitesi

Üye

Yrd. Doç. Dr. Yunus Akyürek
Çanakkale Onsekiz Mart
Üniversitesi

13/06/ 2016

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ
ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSALAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: ...../...../20.....

Tezin Başlığı/Konusu: Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar Siyasi Olaylarda Ezd Kabilesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 130 sayfalık kısmına ilişkin,...../...../20..... tarihinde şahsım tarafından .....adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %...'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

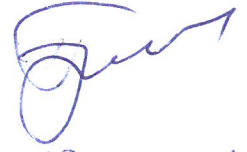
- 1- Kaynakça hariç
- 2 - Alıntılar hariç/ dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Faruk IDRİZİ HAXHİU
Öğrenci No : 701022001
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : İslam TarihAnabilim Dalı
Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

Tarih ve İmza

15.06.2016

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY
REPORT

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
TO THE DEPARTMENT OF HISTORY OF ISLAM AND ARTS STUDIES
Date: ...../...../20.....

Thesis Title / Topic: **Al-Azd Tribe on Political Issues from the Beginning to the End of the Umayyads**

According to the originality report obtained by myself by using the ..... plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on ...../...../..... for the total of .....pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ..... %.

Filtering options applied:

- 1- Bibliography excluded
- 2- Quotes excluded
- 3- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Social Science Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname : Faruk İDRIZI HAXHIU
Student No : 701022001
Department : History of Islam and Arts Studies Department
Program : Department History of Islam
Status : Master

Date and Signature

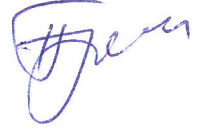

15.06.2016

Yemin Metni

Yüksek Lisan tezi olarak sunduğum “Dostoyevski’de Tanrı ve Din” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

15.06.2016

Adı Soyadı : Faruk IDRIZI HAXHIU
Öğrenci No : 701022001
Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Programı : İslam Tarihi Bilim Dalı
Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Yazar Adı ve soyadı	: Faruk IDRIZI HAXHIU
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	: İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	: İslam Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: IX+70
Mezuniyet Tarihi	: . .2016
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. İlhami ORUÇOĞLU

Ezd kabilesi, Arap kabileleri arasında en kalabalık ve en önemli kabilelerden biridir. Güney Araplarının Kehlan koluna mensup olan Ezd kabilesi pek çok boylardan oluşmaktadır. Gassan, Barik, Evs, Hazrec, Huza'a, Devs, Eslem. Daha sonraları kuzeye doğru göçen kabileler Medine, Umman, Suriye, Irak bölgelerine yerleşmişlerdir. Kalabalık ve yaygın olmaları sebebiyle Arabistan coğrafyasında önemli bir yere sahiptirler. İslam'ın yayılış döneminde de önemli rol oynadıkları görülmektedir. Evs ve Hazrec kabilelerinin İslam'ı kabul etmeleri ve hicret sonrasında İslam tebliğinin ivme kazandığı düşünüldünce bu anlaşılmaktadır. Nitekim daha sonra İslam fetihlerinde ve Emeviler dönemi devlet yönetiminde de katkıları olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Ezd, Kabile, Asabiyet, Cahiliye, İslam

ABSTRACT

Name and Surname : Faruk IDRIZI HAXHIU
University : Uludağ University
Institution : Institute of Social Sciences
Field : History of Islam and Arts
Branch : History of Islam
Degree : Master
Page Number : IX+70
Degree Date : . . . 2016
Supervisor : Yrd. Doç. Dr. İlhami ORUÇOĞLU

Al-Azd Tribe on Political Issues from the Beginning to the End of the Umayyads

Al-Azd is one of the largest and most important tribes of Arabian tribes. Azd, belonging to Kahlan branch of Southern Arabs, consist of many sub-branches such as Ghassanids, Aws, Khazraj, Bariq, Khuza'a, Aslam and Daws. In the ancient times, they inhabited Ma'rib in Yemen. When the Ma'rib Dam collapsed, a large number of the Azd tribe left Yemen and migrated in many directions, among them are Hijaz, Oman and Syria. Due to the size, it has an important role in Arabian Peninsula. Thus after conversion of Aws and Khazraj tribes into Islam and the hagira of the Prophet Muhammad to Yathrib, the advent of Islam were accelerated. They contributed to Islamic conquests during the Rightly Guided Caliphate period and had important place in the state administration of the Umayyad Dynasty.

Key words: Azd, Tribe, Tribalism, Jahiliyyah, Islam

ÖNSÖZ

Genel olarak tarihte özel olarak ise İslâm tarihi hadiselerinde kabile yapısı her zaman etkisini devam ettirmiştir. Ezd kabilesi de çeşitli sebeplere bağlı olarak asli vatanları olan Yemen'den farklı bölgelere göç etmek suretiyle Yarımada'nın farklı bölgelerine yerleşip bu bölgelerin tarihinde önemli izler bırakmışlardır.

Başlangıçtan Emevîlerin sonuna kadar geçen süreçte Ezd kabilesini göz önünde bulundurarak yapılan bu çalışma, şüphesiz İslâm tarihi olaylarının gün yüzüne çıkarılması noktasında tek başına yeterli değildir. Çünkü genelde tarih, özde İslâm tarihi hadiselerini tek bir kabileyi merkeze alarak diğer kabileleri ve hadiseleri bir tarafa bırakmak suretiyle açıklamaya çalışmak ilmi bir tutum olmaz. Bu türden indirgemeci bir yaklaşımı, ancak ideolojik veya resmi tarih telâkkilerinde müşahede etmek mümkündür. Bu sebeple Ezd kabilesi konulu tezi, söz konusu olan tarihi hadiselerde kabile rolünün boyutu ve çerçevesinin tespit edilip yorum yaparak açıklanmaya çalışıldığı bir deneme olarak kabul etmek daha doğru olur.

Benî Ezd kabilesini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, genel olarak siyasi, sosyal ve kültürel tarih görüşü açısından sunulmaya çalışılmıştır. Ancak söz konusu olan konusunun Arap edebiyatı ve siyaset bilimi gibi farklı ilimlerin kaynak yöntemleriyle de araştırılması ve bir bütün olarak kabilenin olaylardaki rolünün belirlenmesine ihtiyaç vardır. Aslında bu faaliyet, bütün İslâm tarihi süreci de göz önünde bulundurulduğunda, bir araştırmacının veya bir bilim dalının tek başına başarabileceği bir etkinlik olması mümkün değildir. Bundan dolayı bu çalışma da, farklı alanların bilgi ve metodlarından istifade ederek konuya yeni bir boyut kazandırmayı amaçlamıştır.

“Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar Ezd Kabilesi” adını taşıyan çalışma muhteva olarak önsöz, giriş ve iki bölüm ile sonuç kısmından meydana gelmektedir. Giriş kısmında tezin önemi, amacı, metodu, problemi ve kullanılan kaynaklardan söz edilmiştir.

Birinci bölümde *Benî Ezd*'in nesebi, soyu, kolları, cahiliyye dönemindeki konumu, kabilelerin göç ettikleri yerler ve asabiyetin öneminden bahsedilmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, İslâm tarihi sürecinde Ezd kabilesinin Hz. Peygamber, Râşid Halifeler ve Emevîler döneminde siyasi, sosyal ve kültürel hayattaki etkileri ve oynadıkları rol üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Öncelikle çalışmamızın bu hale gelmesinde büyük emeği geçen ve değerli katkılarını hiç bir zaman esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç. Dr. İlhami Oruçoğlu'na teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmam sırasında tecrübeleri, destek ve yardımları ile katkıda bulunan değerli hocam Prof. Dr. Âdem Apak'a teşekkür etmeyi borç bilirim.

Sonuç olarak, çeşitli sıkıntılara maruz kalıp dinî bilgiler edinme düşüncesiyle beni Türkiye'ye gönderen sevgili aileme de sonsuz şükranlarımı sunar ve Cenâb-ı Allah'ın kendilerinden razı olmasını dilerim.

Faruk Haxhiu

Bursa 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM İSLÂM ÖNCESİ EZD KABİLESİ

I. EZD'İN NESEBİ	5
A. Nesebi.....	5
B. Meşhur Kolları.....	6
1. Gassân.....	6
2. Atîk.....	10
3. Bârik.....	11
4. Evs.....	11
5. Hazrec.....	13
6. Devs.....	14
7. Nasr b. Zehrân.....	15
8. Cülendâ.....	15
9. Huzaa.....	16
II. EZD'İN YAŞADIĞI BÖLGELER (MEKANLAR)	18
III. EZD'İN GÖÇ ETTİĞİ YERLER	19

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂMİN ZUHURUNDAN SONRA EZD KABİLESİ

I. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE EZD KABİLESİ	24
A. Gassân	24
B. Atîk	29
C. Barîk	32
D. Evs	33
E. Hazrec	36
F. Nasr b. Zehrân	37
G. Devs	38
H. Cülendâ	40
I. Huzâa	41
II. HULEFÂ-İ RÂŞİDİN DÖNEMİN'DE EZD KABİLESİ	49
A. Hz. Ebu Bekir Dönemi	49
1. Halife Seçimi	49
2. Ridde Olayları	50
B. Hz. Ömer Dönemi	52
C. Hz. Osman Dönemi	53
D. Hz. Ali Dönemi	54
1. Halife Seçimi	54
2. Cemel Olayı	54
3. Sıffin Savaşı	55
III. EMEVÎLER DÖNEMİNDE EZD KABİLESİ	56
A. Basra	57
B. Kûfe	59
C. Horasan	60
SONUÇ	63
KAYNAKÇA	65
ÖZGEÇMİŞ	71

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
h.	Hicrî
Hz.	Hazreti
thk.	Tahkik
m.	Miladî
sad.	Sadeleştiren
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
trc.	Tercüme eden
ts.	Basım tarihi yok
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

Arapların yaşamış oldukları hayat tarzı genel yapısı itibarıyla kabile hayatına dayanmaktaydı. Oluşturulan hayat tarzı, yani kabilecilik, genellikle aynı nesilden gelen ve ortak çıkarlar etrafında toplanmış bir aileler birliğinin yaşam şeklidir.

Tarihçiler Arapların yaşadıkları vatani genel olarak 5 kısma ayırmışlardır: Tihame, Hicaz, Necid, Aruz ve Yemen. Bu belgeler coğrafi yapı ve özelliklerine göre isim almışlardır. Bu bölgelerde yaşayan Araplar temelde iki ana kola ayrılmakta, diğer bir ifadeyle iki ataya dayanmaktadır. Arap yarım adasının güneyinde Kahtaniler, kuzeyinde ise Adnaniler yerleşmişlerdir.

Güney Araplarının önde gelen kollarından biri olan Ezd kabilesi, bu çalışmanın odaklandığı konudur. İlgili literatür tarandığında bu konuda şu ana kadar bir çalışma yapılmadığı görülecektir. Arap coğrafyasının önemli bölgelerinde yerleşen ve İslam öncesi ve sonrası tarihi olaylarında belirli bir yeri olan bu kabilenin çalışılmasının İslam Tarihi çalışmalarına bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kabile üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında İlahiyat Fakültelerinde yapılmış birkaç yüksek lisans tezine rastlanacaktır. Örneğin Ali Rıza Yenice, *Cahiliye Döneminde Kabileler arası Kan Davaları*¹; Ömer Aras, *İslam Öncesinden Hz. Muhammed'in vefatına kadar Kinde Kabilesi*²; Murat Sözen, *İslam'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileler Arasındaki İlişkiler*³; Merzuk Grabus, *Hz. Peygamber'in Mekke Müşrikleri Dışındaki Arap Kabileleri ile Münasebetleri (Medine*

---

¹ Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 1994.
² İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul, 2015.
³ Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İzmir, 2010.

Dönemi)⁴; Ali Musa, *Başlangıçtan Hz. Peygamberin Döneminin Sonuna Kadar Huzâ'a Kabîlesi*⁵ vb. çalışmalar.

Araştırmaya temel teşkil eden kaynakların ve çalışmaların İslâm Tarihi ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bütün kaynakların burada ele alınıp değerlendirilmesi mümkün olmamakla birlikte istifade edilen kaynakların temel kaynaklar hakkında tanıtıcı bilgiler aktarılacaktır.

Siyer, Tabakât, Ensâb, Eyyâm ve Genel İslâm Tarihi eserleri bu araştırmanın belli başlı temel kaynaklarını teşkil etmektedir.

Bu bağlamda siyer kitapları arasında İbn Hişâm'ın *Sîre*⁶'si ve Vakidî'nin *el-Megâzi* adlı eserleri öne çıkan kaynaklardandır. Ezd kabilesinin menşeyini ve bu kabilenin boyları incelenirken müracaat edilen kaynaklar arasında İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*⁷'sı, Belâzürî'nin *Ensâbü'l-Esrâf*⁸, Vâkîdî'ni *Kitâbu'l-Megâzi*⁹, ve İbn Hazm'ın *Cemhere*¹⁰'si temel eserleri oluşturmaktadır.

Genel Tarih kitapları arasında en fazla et-Taberî'nin meşhur eseri, *Târihu'l Ümem ve'l-Mülûk*¹¹, ve İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih*¹²'i de önemli kaynaklardandır.

Çağdaş kaynaklar arasında Ömer Rıza Kehhâle'nin *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*¹³, Şemseddin Günaltay'ın *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*¹⁴ ve *İslâm Öncesi Arap*

---

⁴ Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Bursa, 2011.

⁵ Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Bursa, 2011.

⁶ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik el Himyerî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhafiz Şelebî, 3. b., Beyrut, Dâru Ahyâu't-Turâsi'l-Arabî, 1971

⁷ Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Sa'd, (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, Dâru's Sâdir, ts. I-XI.

⁸ Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, I-XIII, thk. Suheyl Zukkâr-Riyâd Ziriklî, 1. b., Beyrut Dâru'l-Fikr, 1996.

⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Vâkîdî, (207/823), *Kitâbu'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, Beyrut, Alemu'l-Kutub, 1984. I-III.

¹⁰ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Cemherâtu Ensâbi'l-Arab*, Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyyeti, 1998.

¹¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, I-XI, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, 2. b., Beyrut, Dârus'-Suveydân, ts.

¹² İzzuddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed 'Abdu'l-Kerim b. 'Abdu'l Vâhid eş-Şeybânî İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I-XII, Beyrut, Dâru Sâdir, 1965.

¹³ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'acemu Kabâili'l-Arabiyye*, Beyrut, Dâru Muessesetir-Risâle, , I-V, 1982

*Tarihi*¹⁵, Neşet Çağatay'ın *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*¹⁶, Cahiliye dönemi Arap yarımadası hakkında kapsamlı bir çalışma olan Cevad Ali'nin *el-Mufassal fi Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm* eserleri araştırmada kullanılan önemli eserlerdendir.

Bütün bunlara ilave olarak, ilgili ansiklopedi maddeleri için T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan İslâm Ansiklopedisi ile Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden de istifade edilmiştir.

Çalışmada öncelikle Ensab kitaplarındaki Ezd kabilesine dair bahisler ele alınarak incelenmiş, ilk dönem siyer ve meğazi kitaplarında konular arasında dağınık bulunan rivayetler derlenmiş ve birleştirilmiştir. Çağdaş eserler, kullanılacak kaynak ve bilgiler için yol gösterici olmuştur.

Bir kabilenin uzun süreli bir tarihini çalışmak konuya bilimsel, edebi, sanatsal v.s. pek çok açıdan yaklaşmayı gerektirir. Bu ise bir yüksek lisans tezinde ve kısa sürede yapılamayacak bir iştir. Bu zorluk sebebiyle bu tez Ezd kabilesinin sadece siyasi yönüyle incelenmesiyle sınırlıdır.

Bu çalışma genelde kabileler, özelde ise Ezd kabilesine dair yapılmış mütevazı bir katkıdır. Daha geniş ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır.

---

¹⁴ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. M. Mahfuz Söylemez–Mustafa Hizmetli, 1. b, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, , 1997.

¹⁵ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2006.

¹⁶ Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM ÖNCESİ EZD KABİLESİ

I. EZD'İN NESEBİ

A. Nesebi

Beni Ezd nesebi konusunda bilgi vermeden önce Araplar hakkında genel bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

Arap nesep âlimleri Araplar'ın tamamının Sâm b. Nuh'dan gelmiş oldukları hususunda fikir birliği içerisindeyler. Bu nedenle Araplar Sâmî ırkıdan kabul edilir¹⁷. Sâmî kavimleri genelde neseplerine çok önem vermişlerdir. Ancak Sâmî kavimlerinden olan Araplar hiç bir milletin önem vermeyeceği kadar nesep konusuna önem vermişler ve nesep konusunu ilim derecesine çıkarmışlardır¹⁸.

Arap milli geleneği, Arapları tarihi açıdan önce Arab-ı Bâ'ide ve Arab-ı Bâkiye diye ikiye ayırır. Arab-ı Bâ'ide; Âd, Semûd, Tasm, Cedîs, Medyen, Amâlika, Câsim, Abdi Dahm, Ubeyl, Hadûra (Knatûra) ve Birinci Cürhüm kabilesi gibi tarihin eski devirlerinde yaşamış olup daha sonra çeşitli sebeplerle yok olmuş ve soyları günümüze kadar ulaşmamış olan kabileleri içermektedir¹⁹. Bu topluluklar ile ilgili bize ulaşan bilgilerin bir kısmını mukaddes kitaplarda, bir kısmını da eski kaynaklarda geçen bilgiler oluşturmaktadır²⁰.

Arab-ı Bâkiye; İslâm'ın zuhuruna kadar varlıklarını koruyan Araplar²¹ veya başka bir ifadeyle soyları devam edip günümüze kadar ulaşmış olan Arap kabileleridir. Bu da Arab-ı Âribe ve Arab-ı Müsta'rebe diye ikiye ayrılır²².

Arab-ı Âribe; Hz. Nûh'un oğlu Sâm'ın soyundan gelen Kahtân (veya Yaktan)'dan türemiş olan kabilelere denilmektedir²³. Bu kabileler grubunun anavatanı yarımadanın güneyinde bulunan ve bölgenin en verimli ve en güzel iklimine sahip olan

¹⁷ Hakkı Dursun Yıldız, "Arap", *DİA*, I-XLII, c, III, s. 237; Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihindeki Etkileri*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2004, s. 35.

¹⁸ Nesep konusuna vermiş oldukları önemi günümüze ulaşmış olan İbnü'l-Kelbî'nin Cemheretü'n-Neseb'i, İbn Hazm'ın Cemheretü Ensâbi'l-Arab'ı, Belâzürî'nin Ensabü'l-Eşrâf'ı gibi ensap kitaplarıyla ispat etmek mümkündür. Bkz. Apak, *Asabiyet*, s. 34.

¹⁹ Yıldız, "Arap", s. 237; Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2011, s. 64.

²⁰ Muhammed el-Hudari, "Hz. Muhammed Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, I, s. 107.

²¹ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, (sadeleştirilenler, Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli), Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997, s. 35-36.

²² Yıldız, "Arap", s. 237; Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, s. 64.

²³ Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 11.

Yemen olup²⁴ bu soydan gelenler Kahtân'a nispetle Kahtânîler ya da Sebeyyûn adlarıyla anılırlar. Kahtân kabilelerinin çoğu Himyer Kehlân kollarından çoğalmıştır. Ezd kabilesi, mensup olduğu Zeyd b. Kehlân'ın en büyük koludur. Beni Gassân, Beni Atîk, Beni Bârik, Beni Evs, Beni Hazrec, Beni Devs, Beni Cürendâ, Nasr b. Zehran kabileleri Ezd kabilesine dâhil kabul edilir²⁵.

Kabilenin ismi bazı kaynaklarda Esd şeklinde geçiyorsa da fasih ve yaygın olanı Ezd'dir. Kahtan'a kadar uzanan soy şeceresi şöyledir: Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Yâ'rub b. Kahtân. Ezd kabilesi Yemen ve Serat'ta yaşayan Şenûe kolu, Suriye ve Arabistan'da ikamet eden Gassân kolu ve Ummân'da yaşayan Ezd-i Ummân kolu olmak üzere dört büyük kola ayrılmaktadır²⁶.

B. Meşhur Kolları

İlk zamanlarda Yemen'de yaşayan Ezd kabilesi Meârib Seddi'nin yıkılmasından sonra muhtelif yerlere dağılmışlardır. Beni Evs ve Beni Hazrec kolu Yesrib'e, Huzâa kolu Mekke ve Tihame'ye, Beni Atîk kolu Umman'a, Beni Bârik, Serat'a, Beni Gassân kolu Suriye'ye, Beni Devs Tihâme'ye, Beni Cürendî kolu Ummana göç etmişlerdir²⁷.

1. Gassân

Me'rib su seddinin yıkılmasından sonra Yemen'den göç ederek III. yüzyıl başlarında Suriye'ye yerleşen Gassânîler, Kahtânîler'in Kehlân kolundan olan Ezd kabilesine mensuptur. Arap kaynaklarına göre Mer'ib Seddi'nin yıkılmasından sonra Kahtaniler altı kola ayrılarak kuzey bölgeler yayıldılar. Bunlardan İmrân b. Âmir kolu Umman bölgesine giderek Umman Ezdler'ini oluşturdu. Evs ve Hazrec kabilerinden

²⁴ Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 10.

²⁵ Nüveyrî, *Nihaye*, I-XXXII, C. II, s. 282, 295, 298-301; Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Beyrut 1993 I-X, c. I, s. 354-375; Mustafa Fayda, "Kahtân", *DİA*, I-XLII, c. XXIV, s. 201-202; Apak, *Asabiyet*, s. 39.

²⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberi (ö. 310/922), *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (thk: Muhammed Ebû'l-Fadl), Beyrut, t.y, I-XI, c. III, s. 264; İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber*, C. II, s. 252; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'acemu Kabâili'l-Arabiyye*, Beyrut, Dâru Muessesetir-Risâle, 1982, I-V, c. I, s. 15-17. Ayrıca bu konuda bkz. Reckendorf, "Ezd", *İslâm Ansiklopedisi*; I-XIII, c. IV, s. 430; Hüseyin Algül, "Ezd", *DİA*; I-XLII, C. XII, ss. 46-47.

²⁷ Taberi, *a.g.e.*, C. III, s. 264; İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber*, C. II, s. 252; Algül, "Ezd", ss. 46-47; Mahmud Esa'ad, *Tarih-i Dîn-i İslâm "İslâmiyet Öncesi Araplar Mekke Devri-Medine Devri"*, İstanbul, Marifet Yayınları, 1983, s. 84.

oluşan Sa'lebetu'l-Ankâ kolu Yesrib'e yerleşti. Huzâa'yı ihtiva eden Harise b.Amr b. Âmir kolu Mekke'ye Ezdi Şenueyh kolu Tihâme'ye gitmişlerdir. Cefne b. Amr b. Âmir kolu Suriye'ye çekilmiş ve orada tarihte büyük bir ün kazanan Gassâniler devletini kurmuştur²⁸. Kabilenin büyüklerinden Amr Müzeykiyâ b. Amr Mâüssemâ' adlı reisinin oğlu olan Cefne, Gassâniler'in kurucusu ve ilk hükümdarı kabul edilir. Bundan dolayı Cefneoğulları da denilir. Cefne b. Amr'ın başkanlığında Suriye'ye göç eden Gassâniler'in bu adı, Me'rib Seddi yakınlarında veya Tihâme çölünde bulunan Gassân suyundan aldıkları nakledilir. Yemen'de oturdukları yerin adını daha sonra yerleştikleri bölgedeki bir suya vermiş olmaları da mümkündür²⁹. Gassâniler Suriye'de bir süre Kudâa kabilesinin Dacâim koluna mensup Selîh kabilesinin hâkimiyeti altına girdiler. Fakat daha sonra onları mağlûp ederek Dımaşk ve Tedmür bölgesini ele geçirdiler³⁰. Başlangıçta devletlerini Havran ve Belkâ gibi iki önemli merkez şehir üzerinde kuran Gassâniler daha sonra da kadim Busrâ şehrini hükümet merkezi yapmışlardır. Burada kendilerine tarihte medeni bir konum kazandıran bir takım saray ve kaleler inşa etmişlerdir. Nitekim İslâm tarihinde ismi geçen meşhur rahip Bahira'nın manastırı burada olup, kalıntıları günümüzde hala ayakta durmaktadır³¹.

Milattan önce birinci asırda Suriye toprakları Roma'nın eline geçtiğinde Suriye çölleri, Nabâtîlerin ve onların müttefiki kabile şeyhlerinin kontrolü altında bulunuyordu. Romalılar Nabâtî devletini ortadan kaldırdıktan sonra bölgedeki kabileler Suriye ve Irak çöllere dağılmış vaziyetteydiler. Romalılar tüm çabalarına rağmen çölde yaşayan bedevîleri bir türlü etkisiz hale getiremediler. Bunlar fırsat buldukça Romalıların hakimiyetindeki yerleşim alanlarına girerek baskın yapıyorlar, ticaret kervanlarını vuruyorlardı. Sonunda imparatorluk, bedevîlerle anlaşma yapmaktan başka çare bulamadı. İlk adım olarak bilhassa bölgenin en güçlü toplulukları arasında olan Gassânileri muhatap alıp onlarla yakın ilişkiler kurmaya karar verdi. İlişkilerin gelişmesi sonucunda bir Bizans valisi gibi hareket eden yarı bağımsız Gassânî

---

²⁸ Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 44; Ahmet Ağırakça, "Gassâniler", *DİA*, I-XLII, c. XIII, s. 397-398.

²⁹ Ağırakça, "Gassâniler", s. 397-398.

³⁰ Ağırakça, "Gassâniler", s. 397-398.

³¹ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2012, s. 54; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*. 45; Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2006, s. 187.

krallarından II. Haris b. Cebele zamanında (M. 529-569) hanedanlık en ihtişamlı dönemlerinden birini yaşadı. Bu süre zarfında Gassânî Arapları arasında Hıristiyanlık yoğun bir şekilde yayıldı³².

II. Hâris Miladî 529 yılı civarında Irak topraklarındaki rakip krallık Lahmîlerin hükümdarı III. Münzir ile bir savaşa girip onu mağlup etti. Fakat daha sonra III. Münzir, İranlılardan aldığı muazzam bir destekle Hâris'i mağlup etti ve oğlunu esir alıp öldürdü. Bu olaydan sonra intikam almak için gayret gösteren Hâris, yaklaşık on yıl sonra Kinnesrin denilen yerde çıkan bir savaşta Lahmîleri büyük bir bozguna uğratmayı başardı ve böylece oğlunun intikamını almış oldu. Tarihçiler bu olaya “Yevmü Halime” adı vermişlerdir³³.

Kaynaklarda II. Hâris'in mîladî 563 yılında Bizans İmparatoru I. Justinianos'un (527-563) davetlisi olarak Konsantiniye'ye gittiği kaydedilir. Onun Bizans sarayında ağırlanmış olması kendisine büyük prestij kazandı. Hâris'in bu ziyaretine, kendisinin gayret ve desteğiyle Urfa monofizit piskopusu olan Ya'kub el-Berdâi de katılmıştı. Hâlbuki bu süreçte Monofizit mezhebi, Bizans merkez kilisesinin en büyük muhalifi olup iki kilise arasında büyük çekişmeler yaşanıyordu. Kendisi monofizit olan Hâris'in Bizans'a yakınlığı ve bu konuda onun sarfettiği gayretle iki kilise arasındaki görüş ayrılıkları ve düşmanlıklar bir zaman için bertaraf edilmiş oldu. Bu girişim onun gerek Bizans İmparatoru gerekse diğer Hıristiyan milletler nazarındaki itibarını daha da artırdı³⁴.

II. Hâris'in ölümü (M. 569) üzerine Gassânî tahtına Bizanslı tarihçilerin Alamundaris adını verdikleri oğlu Münzir geçti. Onun iktidarının başlangıç döneminde İran'ın vassal devleti Hîreliler, Gassânî topraklarına büyük bir saldırı düzenlediler. Hîre hükümdarı Kâbûs b. Münzir ile Gassânî hükümdarı Münzir b. Hâris arasında Ayynübâğ denilen yerde yapılan savaşta Gassânîler galip geldi³⁵. Yeni Gassânî kralı Münzir,

---

³² Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 55; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 45; Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, s. 120.

³³ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, s. 121; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 55.

³⁴ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, s. 408; Ağırakça, “Gassânîler”, s. 397-398; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 56.

³⁵ Ağırakça, “Gassânîler”, s. 397-398.

Miladî 570 yılında Lahmî kralı Kâbûs b. Münzir'e üstünlük sağladıktan sonra başkenti Hîre'yi işgal etti. Fakat Münzir, bu savaş esnasında Bizans İmparatoru II. Justinien'den (565-578) umduğu desteği bulamadı. Aksine imparatorun kendisini hile ile yok etmeye çalıştığını öğrenince bu defa Bizans'a karşı isyan başlattı. Bu esnada Hîre Arapları, Sâsânîlerin de desteğiyle Doğu Roma topraklarına saldırılar düzenlemeye başlayınca II. Justinien kendisine isyan halinde olan Münzir ile yakınlaşmak zorunda kaldı. Bizans İmparatoru'nun (M.578) yılında ölmesi üzerine Münzir yeni imparatoru tebrik amacıyla İstanbul'a gitti. Bizans'ın yeni imparatoru olan Konstantinos Tiberios (578-582) ülkesini ziyaret eden Arap Hükümdarını büyük bir törenle kabul ederek kendisine taç giydirdi. İki müttefik devlet arasında ilişkiler yeniden normale döndükten sonra Bizanslılar artık Münzir'i "Arapların kralı" unvanıyla anmaya başladılar.³⁶

Münzir, Bizans ile yeniden ittifak yaptıktan sonra Suriye'ye dönünce Hîreliilerden intikam almak amacıyla büyük bir orduyla Irak topraklarına sefer düzenledi. Nitekim Lahmîlerin başkenti Hîre'yi ikinci defa yağmaladı. Fakat kısa bir süre sonra Münzir'in Bizans ile arası tekrar bozuldu³⁷. Bizans kaynaklarına göre Anadolu Kontu Maurice tarafından Miladî 580 tarihinde gerçekleştirilen askerî bir harekât esnasında Fırat nehri üzerindeki büyük köprünün tahrip edilmiş olduğu görülmüş ve bundan Gassânî hükümdarı sorumlu tutmuştu. Üstelik onun İstanbul hükümetine karşı düşmanlarla ilişki içinde olduğunu iddası yaygınlık kazanınca imparatorluk tarafından Münzir'in gizlice tutuklanmasına karar verildi. Münzir, Tedmür ile Şam arasındaki çölde inşa olunan Harâvan Kilisesi'nin resmi açılışı münasebetiyle düzenlenen merasim esnasında imparatorlukta gelen bir emir ile Suriye komutanlarından Magnus tarafından gizlice tutuklanarak başkente götürüldü, ardından da Sicilya'ya sürüldü³⁸.

Münzir'in başına gelenler sebebiyle onun oğulları babalarının intikamını almak için isyan faaliyeti başlattılar. Onun yerine geçen Numân ilk adım olarak, Bizans üzerine çeşitli saldırılar düzenledi. Bu gelişme üzerine İmparator I. Konstantinos,

---

³⁶ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 57; Ağırakça, "Gassânîler", s. 397-398.

³⁷ Ağırakça, "Gassânîler", s. 397-398; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 194.

³⁸ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 194; Ağırakça, "Gassânîler", s. 397-398; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 57.

Anadolu'nun bazı bölgelerini tahrip eden Numân'ı tutuklanması için Magnus isimli komutanını görevlendirdi. Magnus, Numân da aynen babası gibi tutuklanarak başkente götürdü³⁹.

Gassânî kralı Nu'mân b. Münzir'in etkisiz hale getirilmesi Kuzey Arabistan'da Cefne hanedanı etrafında toplanan Arapların gerçekleştirmiş oldukları siyasî birliğe büyük bir darbe vurmuştur. Öyle ki bu olaydan sonra, her bir kabile kendi reisini seçerek ayrı bir siyasî yapı oluşturmaya çalıştığı görülür. Onlardan bir kısmı da İran hükümdarlarının yüksek hakimiyetini tanımaya başladılar. Diğer taraftan bölgedeki otorite boşluğu, çölde tam anlamıyla bir kargaşa ortamı meydana getirdi. Bölgedeki bu kargaşa ortamı Bizans'ın ezeli düşmanı olan Sâsânîlerin işine yaradı. Öyle ki, Bizans'ın güneyini koruyan güçlü bir tampon devlet olan Gassânîler aradan çekilince Sâsânî Kralı Hüsrev Pervîz büyük bir ordu ile Suriye üzerine yürümek suretiyle kısa bir süre içerisinde önce Kudüs, ardından Suriye'nin en önemli şehri olan Dımaşk'ı ele geçirdi. Bu gelişmeyle Gassânî devleti ortadan kalktı⁴⁰.

2. Atîk

Atîk Kabilesinin soyu ve şeceresi Kahtâna kadar gitmektedir. Benî Atîk, Ezd kabilesinden gelen bir koludur. Onun soyu el-Atîk b. Ezd b. Amr Muzeykiyâ. Kabilenin nesebi şöyledir; Atîk b.Umrân b. Amr b. Esed b. Muzeykiyâ b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Kahtândır⁴¹. Kalkaşendî'nin Nihâyetül Ereb eserinde aktardığına göre ise Atîk kelimesi elif lââm'sız olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre Atîk kelimesi nisbet olup Atekîyy'dir. Buna göre el-Atîk Adnânîlerden olup Benî Esed bin Huzeyme b. Mudrike'dir⁴².

Bunlardan Muhelleb b. Ebî Sufra, Ebû Sufre Zâlim b. Sarrâk b. Subh b. Kindi b. Amr b. Adıyy b. Vâil b. Hâris b. Atîk b. el-Ezd b. Umrân olup onun kardeşleri Senbere, Kabîs, Mu'ârek, Sa'd, el-Alâ, Mugire, Benû Ebu Sufre'dir. Ebâ Sufre'nin oğlu

---

³⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 194; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 57-58; Ağırakça, "Gassânîler", s. 397-398.

⁴⁰ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 195; Ağırakça, "Gassânîler", s. 397-398; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 58.

⁴¹ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 367-368; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 71.

⁴² Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 47, 71.

Abdurrahman b. Ebî Yezîd el-Mısrî'dir. El-Alâ b. Ebî Sufre'nin oğlu Ebû Saîd es-Sukeriyî el-Lugaviyy olup o da el-Hasan b. el Hüseyn b. Abdurrahman b. el-Alâ b. Ebî Sufra b. Muhelleb b. el-Alâ b. Sufra meşhur dilcidir. Kabîs b. Ebî Sufre Hezâr Merd'in oğlu Amr b. Hafs b. Osman b. Kabîs'tir⁴³.

Muhelleb'in yaklaşık olarak üçyüz (300) çocuğu olduğu söylenmektedir. Bunlardan ondokuz'u Basra ve diğer yerlerde meşhur olmuştur. Onlar el-Mugire, Yezîd, Mervân, Muâviye, Ziyâd, Abdulmelik, Habîb, Muhammed, Kabîs, Mufazil, Mudrik, Ebû Uyeyne, Abdulaziz, Abdullah, Saîd, Şebîb, Amr, Ca'fer ve Haccac'tır⁴⁴.

3. Bârik

Beni Bârik, Kahtânîler'in Ezd kabilesinden gelen bir koludur⁴⁵. Bârik kabilesinin atası olan Sa'd b. Adî b. Hârise, Yemen'de Serât dağlarında bulunan Bârik dağına yerleştiği için bu ad ile meşhur olmuş ve kabileye de bu ad verilmiştir⁴⁶.

Bârik kabilesinin nesebi şöyledir; Sâ'd b. Adîyy b. Harise b. Amr b. Âmir b. Hârise b. İmriü'l-Kays b. Salebe b. Müzeykîya b. el- Ezd⁴⁷. İslâm'ın zuhurundan önceki dönemde, bu kabile ile ilgi fazla bilgi olmamakla birlikte, sonraki dönemle ilgili olarak Bârik kabilesi hakkında bilgi verilecektir.

4. Evs

Medine'de ensarı teşkil eden Kahtânî asıllı iki Arap kabilesinden biridir. Kabilenin Kahtân'a kadar uzanan nesebi şöyledir: Evs b. Harise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykiyâ b. Âmir Mâu's-Semâ b. Harise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mazin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân⁴⁸.

Evs ile Hazrec Harise b. Sa'lebe'nin iki oğlu olup anneleri Kayle bint Cefne'den

---

⁴³ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 367-368.

⁴⁴ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 368.

⁴⁵ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 367; Kalkaşendi, *Nihâyetü'l ereb*, s. 162.

⁴⁶ Abdülkerim Özeydî, Bârik, *DİA*, I-XLII, C, V, s. 70.

⁴⁷ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 367; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l ereb*, s. 162; İbn Hişam, *es-Sîre*, I, s. 104.

⁴⁸ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332; İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. I, s. 43; İbnü'l Esîr, *El-Kâmil fi't Tarih*, C. I, s. 624; Hüseyin Algül, "Beni Evs", *DİA*, I-XLII, C. XI, s. 541-542.

dolayı Araplar arasında Benî Kayle adıyla da meşhurdurlar⁴⁹. Anayurtları Yemen olup “Seylü'l-Ârim” olayından sonra Tihâme’ye, oradan da kuzeye göç ettiler. Sa’lebe b. Amr Müzeykiyâ ve oğulları da Yesrib’e (Medine) gittiler⁵⁰. Burada bir süre yahudilere tâbi olarak yaşadılar; onların ekonomik ve siyasî baskılarına mâruz kaldılar⁵¹.

Sa’lebe’nin ölümünden sonra kabilenin başına Hârise b. Sa’lebe geçti ve onun ölümünden sonra kabile Evs ve Hazrec diye ikiye ayrıldı⁵².

Milâdî ikinci veya üçüncü yüzyılda Yesrib’e geldikleri tahmin edilen Evs ve Hazrec kabileleri kendilerinden önce buraya yerleşmiş olan Yahudi kabileleri ile birlikte ilk zamanlar uyum içinde yaşarlarken ilk önce Yahudilerle daha sonra ise Yahudilerin etkisiyle birbirleriyle mücadeleye girişmişlerdir⁵³. Burada bir süre Yahudilere tâbi olarak yaşadılar; onların ekonomik ve siyasî baskılarına mâruz kaldılar⁵⁴. Çünkü Yahudiler ticaretle uğraştıkları için ekonomik olarak güç ellerindeydi. Bölgeye daha önce yerleşmiş olmalarından dolayı verimli araziler ve hurma bahçeleri de onların elindeydi. Sayı bakımından daha kalabalıktılar ve “utum” denilen kale evlerine sahiptiler. Yerleştikleri toprakların Yahudilere ait olması; büyük zorluklar içerisinde bulunmaları gibi etkenler başlangıçta, Evs ve Hazrec kabilelerini Yahudilerin baskı ve zulümlerine boyun eymek zorunda bırakmıştır⁵⁵. Daha sonra birbirlerine olan güveni sağlamlaştırmak ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı şehirlerini birlikte savunmak için aralarında “hilf” ve “civâr” anlaşması yaptılar. Ancak bu durum çok uzun sürmedi. Evs ve Hazrec kabilelerinin sayı olarak çoğalmaları, ekonomik olarak zenginleşmeye başlamaları Yahudileri korkuttu ve aralarındaki antlaşmayı bozma kararı aldılar. Evs ve Hazrec kabilelerinin başlangıçta Yesrib’deki zayıf konumları, akrabaları olan Gassânîlerden aldıkları dış destek neticesinde güçlendi. Evs ve Hazrec kabilelerinden olup da Yesrib’in dışında yaşayanlar bu süreçten sonra şehrin iç kısmına yerleştiler⁵⁶.

---

⁴⁹ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, s. 133.

⁵⁰ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 253.

⁵¹ Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 95

⁵² Çağatay, *a.g.e.*, s. 95.

⁵³ Çağatay, *a.g.e.*, s. 95.

⁵⁴ Çağatay, *a.g.e.*, s. 95

⁵⁵ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 254-255.

⁵⁶ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, C. IV, s. 129-134; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 186-187; Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 63; Ağırakça, “Gassânîler”, s. 397

Yine Gassânîler'in desteğiyle yahudilere karşı bağımsızlıklarını kazandılar. Evs'in soyu oğlu Mâlik'in Amr (Nebî), Avf, İmriülkays, Cüşem ve Mürre adlı beş çocuğundan çeşitli kollara ayrılarak çoğalmıştır.

Daha önce Yesrib dışında yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra şehrin içine yerleşmişler, fakat ardından yahudiler bu iki kardeş kabile arasındaki ezeli rekabeti tahrik ederek onları birbirine düşürmeye çalışmışlardır⁵⁷. Yahudîler Evs ve Hazrec'in aralarının bozulmasını fırsat bilerek bazen Evs'in yanında, bazen de Hazrec'in yanında yer almışlar ve böylece sorunların derinleşmesi için çalışmışlardır. İki kabile arasındaki mücadele İslâm'ın doğuşuna kadar (120 yıl) sürdü. Bunların en şiddetlisi olan *Buâs* savaşında Yahudilerden Benî Nadîr ve Benî Kureyza kabileleri Evs kabilesinin yanında yer alarak Hazrec kabilesini mağlup etmiştir⁵⁸.

Evs ve Hazrec kabilesinin bu kadar çok parçalanarak çeşitli oymaklara ayrılmasında çöl hayatının etkisi olduğu kadar Yesrib'in tarıma elverişli şartları da bu parçalanmaya etki etmiştir. Kabileler sürekli varlıklar olmayıp ya devamlı olarak çoğalan ve dağılan ya da yavaş yavaş küçülen topluluklardır. Yesrib'de ilk dönemde Evs kabilesi veya Hazrec kabilesi ön plandayken bir süre sonra kabile genişleyip kollara ayrılınca Evs veya Hazrec yerine Benî Hatme (Evs kolu) veya Benî Neccâr (Hazrec kolu) gibi artık kabile haline gelen isimler ön plana çıkmaya başladı. Yesrib'deki Arap kabilelerinin bu kadar çok alt bölümlere ve kollara ayrılmasına nüfusun yerleşim alanına göre orantısız artması ve ziraî alanların artan bu nüfusa göre az olmasının neden olduğu söylenebilir⁵⁹.

5. Hazrec

Benî Hazrec Medine'de ensarın mensup olduğu Kahtânî asıllı meşhur iki Arap kabilesinden biridir. Kabilenin Kahtân'a kadar uzanan şeceresi şöyledir: Hazrec b. Harise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykîyâ b. Âmir Mâu's-semâ b. Harise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mazin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb

⁵⁷ Algül, "Beni Evs", s. 541-542.

⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, s. 218-219; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, s. 671-683; es-Semhûdî, *Vefâ*, I, 166, 172, 195, 208.

⁵⁹ Montgomery Watt, *Hiz. Muhammed Mekke'de*, (Tercüme: Mehmet Dağ-M.Rami Ayas) Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986, s. 151.

b. Ya'rub b. Kahtân⁶⁰. Evs ve Hazrec kabileleri Hârise b. Sa'lebe'nin iki oğlu olup Ezd kabilesine mensupturlar. Anneleri Kayle bint Amr b. Cefne'dir. Annelerinden dolayı Araplar arasında Kayle adıyla da anılırlar ve iki kardeş kabileye Hazrec'in daha kalabalık olmasından dolayı topluca Hazrec de denilirdi⁶¹.

Câhiliye döneminde Hazrec'in meşhur olan ilâhı Menât idi. Hazrecliler, hac sırasında vakfe ve son tavafın ardından Müşellel'de bulunan bu tanrının tapınağına gelir ve saçlarını o putun önünde tıraş eder, ancak bu şekilde haclarının tamam olacağına inanırlardı. Ayrıca sa'yin yapıldığı Safa ile Merve yerine Müşellel ile Kudeyd'i kutsal mahal sayıyorlardı⁶².

6. Devs

Kahtânîlere mensup olan bir Arap kabilesi olan Beni Devs, Kuzey Yemen'in Tihame bölgesinde yaşayan Ezd kabilesinin bir koludur. Kabile'nin soyu ve şeceresi Kahtân'a kadar uzanır. Devs kabilesi'nin nesebi şöyledir; Devs, Udsân b. Abdullah b. Zehran b. Kâb b. Hâris b. Kâb b. Abdillâh b. Malik b. Nasr b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Kahtân⁶³.

Cahîliye devrinde diğer birçok Arap Kabilesi gibi putperest idi. Mekke ile Yemen arasındaki olan Tebâle'de bulunan Zülhalesa ile Amr b. Humeme ed-Devsî'nin putu diye meşhur Zülkefeyn adlı putalara tapıyorlardı⁶⁴.

İslam dinini açıktan yaymasına, Kâbe'yi tavaf maksadıyla dışarıdan gelen birçok kimsenin kendisiyle görüşmesine engel olmaya çalıştıkları dönemde, Devs kabilesinin ileri gelenlerinden şair Tufeyl b. Amr ed-Devsî Kabe'yi ziyaret için geldiği sırada bazı engellemelere rağmen Hz. Peygamber ile görüştü. Hz. Peygamber (s.a) ona İslamiyet'i

---

⁶⁰ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332; İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. I, s. 10; Semhûdî, *Vefâ*, I-V.c. I, s. 168; Ahmet Önkal, "Hazrec", *DİA*, I-XLII, c. XVII, s. 143-144.

⁶¹ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 332; İbn Hişam Kayle'nin soy zincirini şu şekilde vermektedir; Kayle bint-i Kâhil b. Uzre b Sa'd b. Zeyd b. Leys Sûd b. Eslüm b. Half b. Kuzâe. İbn Hisam, *es-Sîre*, c. I, s. 232; Cevad Ali, *el Mufasssal*, I-X, c. IV, s.133.

⁶² Önkal, "Hazrec", s. 143.

⁶³ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 379; Kalkaşendî, *Nihâyetu'l ereb*, s. 235; İbn Hişam, *es-Sîre*, C. I. s. 122.

⁶⁴ Mustafa Fayda, "Devs", *DİA*, I-XLII, C, IX, s. 253.

tebliğ edip Kur'an- ı Kerim'den ayetler okudu. Bunun üzerine Tufeyl müslüman oldu⁶⁵. Bu konu ile ilgili daha geniş bilgiler sonraki bölümde verilecektir.

7. Nasr b. Zehrân

Benî Zehrân, Ezdi Şenue kolundan olup, onun soyu ve şeceresi Kahtân'a kadar uzanmaktadır. Bu kabilenin nesebi şöyledir; Zehrân b. Kâb b. Hâris b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. Muzeykıyâ b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Kahtân'dır⁶⁶.

Nasr b. Zehrân'ın oğulları Duhmân b. Nasr ve Osmân b. Nasr'dır. Osmân b. Nasr'ın oğlu Nemir b. Osmân, Humeyye b. Osmân ve Gâlib b. Osman, onlardan Ebû'l-Kunûd b. Abdullah b. Amr b. Abdullah b. Abdunuhm b. Sad b. Subh bin Mâlik b. Fehm b. Rebîa b. Süleym b. Nemr b. Osman, Abdullah b. Mesûd arkadaşlarından olup Muhtar'la birlikte öldürülmüş olup onun amcazâdesi Ebû Burde b. Avf b. Abdunuhm, Onlardan Tufeyl b. Abdullah bin el-Hâris b. Sahbere b. Cursûme el- Hayr b. Gadiyye b. Murre bin Cüşem b. el-Evs b. Amir b. Hufeyn b. Nemir b. Nasr b. Zehrân Aişe r.a'nın kardeşidir⁶⁷.

8. Cülendâ

M. 542 yılında Ma'rib seddinin yıkılmasından sonra Yemen'den ayrılan Ezd kabilesinin bir kolu da Umân'a yerleşmiştir. Benî Cülendâ Ezd kabilesinin bir kolu olup İslam tarihi kaynaklarda da Ezd-i Umân olarak geçmektedir. Cülendâ'nın soyu Kahtân'a kadar uzanır. Nesebi ve şeceresi şöyledir; El- Cülendâ b. Kerker b. Mustekbir b. Me'ûd b. Curâz b. Abdül'uzâ b. Ma'vele b. Şems b. Amr b. Gâlib b. Osman b. Nasr b. Zehrân b. Kâb b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. Ezd⁶⁸.

İslâmın ortaya çıktığı dönemde burada, İran kolonisi halindeki mahallî hâkimiyet, Umân Ezdlilerinin elinde bulunuyordu⁶⁹. Bu dönemde el-Cülendâ b. el-

---

⁶⁵ Fayda, "Devs", s. 253; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982, s. 76-78.

⁶⁶ Kalkaşendî, *Nihayetu'l ereb*, s. 253.

⁶⁷ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 383.

⁶⁸ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 343-344.

⁶⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. I, s. 13.

Mustekbir'in iki oğlu Ceyfer ve Âbd, Umân'a hükmediyorlardı. Cülendâ kabilesinin dışında Umân'da yerli halk ile deniz ticâreti ve balıkçılıkla meşgul olan İranlı mecûsiler de bulunuyordu. Bu bölgede Deba, büyük bir liman şehri, aynı zamanda Umân'ın en önemli panayır merkezi idi⁷⁰.

9. Huzaa

Huzâa Kabilesi'nin soyu ve şeceresi üzerinde ensâb ve İslam tarihi âlimleri ittifak edememiştir. Büyük çoğunluk menşe'ini güney Arabistan'daki Kahtânîler'e bağlarken bazıları kabilenin Adnânîler'in bir kolu olduğunu ileri sürer. İbn Hazm, Huzâa'nın Adnânîler'den geldiğine şüphe bulunmadığını belirtir⁷¹. Huzaa'nın Kahtân soyundan olduğu görüşünü savunanlar ise genellikle şu şekilde bir soy ağacı verirler: Huzâa b. Amr b. Luhay (Rebîa) b. Hârise b. Amr Müzeykiya b. Âmir b. Hârise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mâzin b. Ezd. Kabile'nin menşe'ini güney Arabistan'a bağlayanlara göre, yaklaşık V. Yüzyılda San'a'daki Me'rib Seddi'nin yıkılacağı anlaşılınca aralarında Huzâa'nın da bulunduğu Ezd kabileleri topluca kuzeye doğru göçmüşler. Mekke civarına geldiklerinde diğer kardeş kabileler daha kuzeye doğru yollarına devam ederken Huzâa burada onlardan ayrılıp geride kalmış ve geride kalmalarından dolayı o tarihten itibaren Huzâa adını almıştır. Huzâa'nın soyu konusunda birbirine zıt bu iki görüşü birleştirme çabasında olan rivayetler de nakledilmiştir⁷².

Buna göre, Luhay henüz küçük yaşta iken babası Kamea'nın ölümü üzerine annesinin Yemen'li Hârise ile evlendiği ve Hârise'nin Luhay'ı evlat edindiği, dolayısıyla her iki yönden de nesebin doğru olduğu, kabileyi Kahtân'a bağlayan şecerenin Luhay'ı evlat edinmesi itibarıyla Hârise'ye, Adnan'a bağlayan soy ağacı ise onun öz babası olması hasebiyle Kamea'ya dayandığı görülmektedir⁷³.

Kaynaklarda mübalağalı bir şekilde üç yüz hatta beş yüz yıl sürdüğü nakledilen Huzâa'nın Mekke hakimiyetinin nasıl başladığı konusundaki rivayetler de farklılık

⁷⁰ Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 129.

⁷¹ İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 235.

⁷² Kehhâle, *a.g.e.*, C. I, s. 339; F. Krenkow, "Huzâa", *İslâm Ansiklopedisi*; I-XIII, C. V, s. 623; Ahmet Önkâl, "Huzâa", *DİA*; I- XLII, C. XVIII, s. 431.

⁷³ Kalkaşendi, *a.g.e.*, s. 228.

göstermektedir. Bunlardan genellikle benimsenen rivayete göre Güney Arabistan'dan göç sırasında Mekke yakınlarındaki Merrüzzahrân'da konaklayan kabile, o sırada Mekke'ye sahip olan Cürhümlüler'den geçici oturma izni istemiş ve talebinin reddedilmesi üzerine çıkan çatışmada galip gelerek bölgeye yerleşmiştir. Bunun ardından Cürhüm ile Huzâa'nın Mekke'de bir süre beraberce yaşadığı anlaşılmaktadır. Huzâa reislerinden Luhay b. Hârise, Cürhüm'ün son reisi Hârîs b. Mudâd'ın kızı Führeyre ile evlenmiş ve bu evlilikten Amr b. Luhay doğmuştur. Bu evlilik ise, Kâbe'nin idaresini meşru yoldan ele geçirebilmek için yapılmıştır. Nitekim Amr b. Luhay büyüyünce Cürhüm'ün zulüm ve ahlaksızlıklarını, hacılara revâ gördüğü haksızlıkları ileri sürerek Kâbe'nin muhafızlığında hak sahibi olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine çıkan savaşta Cürhüm kesin bir yenilgiye uğrayarak şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu sırada İsmailoğulları sayıları az olduğu için savaşa karışmamış, daha sonra Huzâa ile anlaşarak şehirdeki varlıklarını devam ettirmişlerdir. Huzâa kabilesinin alt kolları çok fazla olmakla birlikte bazıları şunlardır; Benî Müstalik b. Sa'd b. Amr b. Luhay, Benî Ka'b b. Amr, Benî Adî b. Amr, Benî Müleyh b. Amr, Benî Avf b. Amr'dır. Mekke'de Huzâa hakimiyetini kurarak büyük bir itibar kazanan Amr b. Luhay, Hz. İsmail'in tebliğ ettiği tevhid dinini bozan, gittiği Belka'dan Hübel putunu getirip Kâbe'nin yanına dikerek şehre putperestliği sokan ve bahîre, vasîle, sâibe, hâmî adetlerini koyan kişi olarak bilinir⁷⁴.

Rivayete göre Amr, bir iş için gittiği Belkâ yöresindeki Meâb'da Amâlîka kabilesinin putlara taptığını görmüş ilk defa karşılaştığı bu manzara karşısında hayrete düşerek bunların mahiyetini sormuştu. Amalikalılar da bu putların insan şeklinde yapılmış ilahlar olduğunu ve bunlara taptıklarını söyleyince Arabistan'a götürmek üzere bir put istemişti. Bunun üzerine Amalikalılar ona kırmızı akikten yapılmış Hübel

---

⁷⁴ İbnu'l-Kelbî, *a.g.e.*, ss. 27-28, ss. 40, 49; İbn Hazm, *a.g.e.*, ss. 233-243, ss. 467-468, 480; İbn Haldun, *Kitâbu'l İber*, c. II, s. 315; Kehhâle, *a.g.e.*, c. I, s. 339; Cevad, Ali, c. IV, ss. 14-16, 42-45; Casim Avcı, *Muhammedü'l-Emin Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, İstanbul, Hayykitap yayınları, 2008, s. 24; Ayrıca bu konuda bkz. F. Krenkow, "Huzâa", s. 623; Ahmet Önkâl, "Huzâa", s. 431.

(Menât) adlı bir put vermişlerdi. Amr da bu putu Mekke'ye getirip Zemzem kuyusunun üst tarafına, Kâbe'ye yakın bir yere koymuş ve herkesi ona tapınmaya çağırmişti⁷⁵.

Huzâa, zaman zaman Kâbe muhafızlığının Araplar arasında siyasî, dinî ve iktisadî yönden sağladığı üstünlük imkânını elde etmek için Mekke idaresine göz diken çeşitli kabilelerin saldırısına maruz kalmıştı. Amr b. Luhayy'ın vefatından sonra yerine geçen oğlu Kâ'b zamanında Kays Âylan bu maksatla şehrin üzerine yürümüş, fakat mağlup olarak geri dönmek mecburiyetinde kalmıştı. Acelan bölgesinde de Benî Hüzeyl ile bir çarpışma meydana gelmişti. Kureyş ile yapılan savaş ise Mekke yönetimi açısından Huzâa'nın sonu olmuştur. Kureyş reisi Kusay b. Kilâb, Kâbe muhafızı Huleyl b. Hubşiyye'nin kızı Hubbâ ile evlenmişti. Huleyl yaşlılığı dolayısıyla görevini yürütemez hale düşünce Kâbe'nin anahtarlarını kızı Hubbâ'ya verdi; böylece Kusay karısı vasıtasıyla elde ettiği anahtarlarla Kâbe'yi açıp kapatmaya başladı. Huleyl'in ölümü üzerine Kusay Kâbe muhafızlığını tamamen sahiplenmek isteyince Huzâa buna karşı çıktı. Bu sefer Kusay Kinaneoğulları'nın ve Kudâa'nın yardımcılarıyla Huzâa'ya savaş açtı. Ebtâh'ta yapılan savaşta her iki taraftan pek çok kişi ölmüş, fakat bir sonuca varılamamıştır. Bunun üzerine Ya'mer b. Avf b. Kâ'b'ın hükmüne başvurmuşlardır. O da Kusayy'ın lehine karar verince bazı Huzâalılar Mekke'de kalmış birçoğu ise Hicaz'ın diğer yerlerine dağıldılar. Bazıları Merrüzahrân'dan Medine yakınlarındaki Hâşâ dağına kadar olan kesime yerleştiler. Acelân, Erâk ve su kaynaklarıyla bahçelerinin bolluğuyla meşhur Kudeyd en önemli bölgeleri idi⁷⁶.

II. EZD'İN YAŞADIĞI BÖLGELER (MEKANLAR)

Ezd, Kahtânilerin Kehlan büyük kolunun bir dalıdır. Eski dönemlerde bu kabilenin anavatanı yarımadanın güneyinde bulunan ve bölgenin en verimli ve en güzel iklimine sahip olan Yemen olup bu soydan gelenler Kahtân'a nispetle Kahtânîler ve Sebeyyûn adlarıyla anılırlar. Kahtân kabilelerinin çoğu Himyer Kelhân kollarından çoğalmıştır. Ezd kabilesi mensup olduğu Zeyd b. Kehlân'ın en büyük kolludur. Beni

---

⁷⁵ İbn Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 76; Günaltay, *a.g.e.*, s. 69; Ayrıca bu konuda bkz. M. Seligsohn, "Amr b. Luhay", *İslâm Ansiklopedisi*; I-XIII, c. I, s. 414; Abdülkerim Özaydın, "Amr b. Luhay", *DİA*; I-XLII, c. III, s. 87.

⁷⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (çev. Mehmet Yazgan), İstanbul, Beyan Yayınları, 2014, s. 379; Ayrıca bu konuda bkz. Krenkow, "Huzâa", s. 623; Önkâl, "Huzâa", s. 431-432.

Gassân, Beni Atîk, Beni Bârik, Beni Evs, Beni Hazrec, Beni Devs, Beni Cülendâ, Nasır b. Zehran kabileleri Ezd kabilesine dâhil kabul edilmektedir⁷⁷.

Arap kayanıklarına göre Mer'ib Seddi'nin yıkılmasından sonra Kahtaniler altı kola ayrılarak kuzey bölgeler yayıldılar. Bunlardan İmrân b. Âmir kolu Umman bölgesine giderek Umman Ezdler'ini oluşturdu. Evs ve Hazrec kabilelerinden oluşan Sa'lebetu'l-Ankâ kolu Yesrib'e yerleşti. Huzâa'yı ihtiva eden Harise b. Amr b. Âmir kolu Mekke'ye Ezdi Şenueyh kolu Tihâme'ye gitmişlerdir. Cefne b. Amr b. Âmir kolu Suriye'ye çekilmiş ve orada tarihte büyük bir ün kazanan Gassâniler devletini kurmuştur⁷⁸.

III. EZD'İN GÖÇ ETTİĞİ YERLER

Arap Kaynaklarına göre Ezd'in Yemen'de Sebe bölgesindeki Merat ve Me'rib şehri çevresinde yaşadığını ifade etmekte ve Ezd kabilesinin buradan ayrılarak kuzeye göç etmeleri ile ilgili olarak Kur'an'da zikredilen "Seylü'l-Arîm" olayını sebep olarak göstermektedir⁷⁹. Bu olay ile ilgili Kur'an'ı Kerimdeki, Sebe suresi 15-19 Ayetlerinde şöyle zikredilmektedir;

"Andolsun ki Sebe kavmi için oturdukları yerde bir ibret vardır. Sağ ve soldan iki bahçe!(onlara): "Rabbinizin rızından yiyin de O'na şükredin, ne güzel bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab! (denildi). Fakat onlar (şükürden yüz çevirdiler) bakmadılar. Bizde üzerlerine Arîm selini salıverdik ve o güzelim iki bahçelerini buruk yemişli, ılgınlık ve içinde biraz sedir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik. Bunu onlara nankörlüklerinin cezası olarak yaptık ve biz hep böyle çok nankör olanları cezalandırırız. Biz onlarla o bereket verdığımız memleketler arasında, sırt sırta şehirler meydana getirmiştik. Ve onlar da muntazam gidiş geliş düzenledik. (Onlara): Buralarda gecelerce ve gündüzlerce emniyet içinde gezip yürüyün (dedik). Buna karşı onlar: "Ey Rabbimiz! Seferlerimizin arasını uzaklaştırdı" dediler ve nefislerine zulmettiler. Biz de

⁷⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, C. I, s. 354-375; Fayda, "Kahtân", s. 201-202; Apak, *Asabiyet*, s. 39.

⁷⁸ Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 44; Ağırakça, "Gassâniler", s. 397-398.

⁷⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. I, s. 9; Yâkût, *Mu'cemü'l-Buldan*, I-IV, C. IV, s. 473.

*onları efsanelere çevirdik ve tamamen didik didik dağıttık. Süphesiz ki bunda çok şükredecek her sabırlı için elbette ibretler vardır.”*⁸⁰

Yemen kelimesi bereket anlamına gelen “yümn”den türemiştir. Yemen’in etrafı çölle çevri olmasına rağmen bölge arazisinin verimli topraklara sahip olması düzenli yağış almasından kaynaklanmaktadır. Arazinin ve iklim şartlarının ziraate uygun olması buralarda kahve, çivit ve hurmanın bolca yetişmesini sağladığı gibi sebze ve her tür meyve ağaçları da yetişebilmekteydi. Yemenliler yağmur sularının boşa akmasını önlemek amacıyla dağlar arasında ve setler gerisinde suları biriktirmek suretiyle barajlar kurmuşlardır. Aynı zamanda meyilli yerlerde merdiven şeklinde bahçeler yapmışlar, bu bahçelerin su ihtiyacını karşılamak için de su kanalları inşa etmişlerdir⁸¹.

Yemen’de kurulan büyük devletlerin en önemlilerinden biri ve inşaat tekniğinde ileri seviyede olan Sebe devleti en büyük şöhreti, yaptırmış oldukları bu baraj (Me’rib Seddi) sebebiyle kazanmıştır. Bu baraj sayesinde Sebeliler ziraatte kullanabilecekleri suları istedikleri zaman biriktirebiliyorlardı. Suyu bağı olarak ziraat gelişmişti ve tarlalardan senede birden fazla ürün alınabiliyordu. Bu da bölgenin zenginleşmesini ve insanların bolluk içerisinde yaşamalarını sağlıyordu⁸².

Yemen bu verimli arazilere sahip olmanın yanısıra eski çağlarda kadim milletler arasındaki ticaretin kesişme noktası olma özelliğine sahipti. Yemen’in, güney ile batı arasında ticareti sağlayan Hindistan ve Roma-Bizans deniz yolu üzerinde olması coğrafi konum olarak önemini arttırıyordu. Bu durum bölgenin devamlı dış saldırılara maruz kalmasına neden olmaktaydı. Çin, Hindistan ve Doğu Hind adalarında eski Mısırlıların ile Akdeniz havzasındaki diğer milletlerin ihtiyacı olan ürünler çoktu. Yemen tüccarları doğudan aldıkları bu malları Uman Denizi, Basra Körfezi ve Kızıldeniz yoluyla sahillere getirirler, burada bedevilerden oluşturdukları kervanlar ve kafilelerle Mısır, Akdeniz memleketlerine Irak, Suriye ve Filistin’e gönderirlerdi⁸³.

---

⁸⁰ Sebe ,13 / 15-19.

⁸¹ Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 34.

⁸² Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 158-159; Ömer Faruk Harman, “Arim”, *DİA*, I-XLII, c. III, s. 373-374; Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 16; Hitti, *Siyasal ve Kültürel İslâm Tarihi*, s. 86-87.

⁸³ Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 32; Günaltay, *İslâm Öncesi Aralar ve Dinleri*, s. 28.

Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetlerine (Sebe'34/ 15-19) bakıldığında Sebe halkının bolluk içerisinde yaşadığı, bölgelerinin verimli araziler, zengin bahçelerle donatıldığı ve imkânlarının çok iyi olmasına rağmen bu durumlarına şükretmeyip nankörlük etmelerinden dolayı Allah'ın kendilerini bu şekilde cezalandırması suretiyle Sebe toplumunun paramparça olduğu anlatılmaktadır⁸⁴.

Göçün gerçek sebebi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte şu ihtimaller ileri sürülmektedir: Doğrudan Me'rib seddinin yıkılışı; Yemen Meliklerinin birbirleriyle girmiş oldukları rekabetin sonucunda halkın yoksul duruma düşmesi ve bölgeyi terk etmesi; Sebe Meliklerinin siyasi mücadeleleri neticesinde zayıf düşerek Himyerilerin idaresi altına girmeleri; Me'rib seddinin yıkılmasından sonraki süreçte ortaya çıkan kıtlığın ve kuraklık. Kaynaklarda Me'rib barajının yıkılışı ile ilgili bilgiler de farklılık arz etmektedir. Yıkılışın tabii sebeplerle olduğunu iddia edenler olduğu gibi bunu tabiatüstü başka sebeplere bağlayanlar da vardır⁸⁵

İslâmi kaynaklarda yer alan bir rivayet şöyledir: Ezd kabilesinden kendisine Müzeykîyâ denilen hükümdar Amr b. Âmir, Zarîfe adlı bir kâhine ile evlenir. Zarîfe bir takım kehanetler göstermekte ve bunları yorumlamaktadır. Bir gece rüyasında buldukları bölgenin büyük bir sel felaketine maruz kalacağını ve meydana gelen selin bölgelerindeki barajı yıkacağını görür. Zarîfe, Amr b. Âmir'in yanına gelir, ona gördüğü rüyayı anlatır ve hemen barajı kontrol etmesini, eğer barajda taşları yuvarlayan bir fare görürse felaketin mutlaka ve yakın bir zamanda vuku bulacağını söyler. Amr b. Âmir barajın yanına gider ve "huld" adı verilen kör, demir dişli, büyük pençeli dev bir farenin büyük kayaları yuvarlayıp barajı yıkmaya çalıştığını görür. Amr barajın yıkılacağını anlar ve malını mülkünü satarak akrabalarıyla birlikte bölgeyi terk etmek ister. Mallarını satmak için kavmine bir oyun oynar. Kavminin en küçük çocuklarından birisine kendisine ağır bir söz söylemesini ister. Çocuk ona hakaret edince çocuğa bir tokat atar. Çocuk da kendisine karşılık verince, küçük bir çocuğun bana tokat vurduğu bir yerde kalamam der ve mallarını yapmış olduğu hile ile bölge halkına satar. Yemen'in eşrâfi

---

⁸⁴. Vehbe Zuhaylî, *Tefsirü'l-Münir*,(terc Hamid Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız), İstanbul, Bilim Basın Yayın, 2013, 4.b, I-XV, c.XI, s. 453-463.

⁸⁵ Harman, "Arim", s. 373-374; Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 19; Hitti, *Siyasal ve Kültürel İslâm Tarihi*, s. 100-103.

bunu ganimet bilerek Amr'ın mallarını satın alırlar. Ezz de Amr'ın arkasından mallarını satarak Yemen'den ayrılır⁸⁶.

Amr b. Âmir, Yemen'i terk etmeden önce çocuklarını toplar ve beldelerin vasıflarını onlara izah ederek isteyenlerin bu bölgelere gidebileceğini ifade eder. Bunun neticesinde Umrân b. Âmir kolu Umman'a, Vedaat b. Amr b. Âmir kolu Hemdan'a, Ezz-u Şenûh kolu Serât'a, Huzâa kolu Merr'e, Âl-i Cefne b. Amr b. Âmir kolu Suriye'ye gitti ve orada tarihte büyük bir ün kazanan Gassânîler devletini kurdu. Cezimet'ül Ebras kolu Irak'a, Evs ve Hazrec kabilelerinin mensup olduğu Sa'lebe b. Amr b. Âmir kolunun da Yesrib'e gittikleri kaynaklarda geçmektedir⁸⁷.

---

⁸⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. I, s. 13-14; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 182-183; Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 63.

⁸⁷ Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 63; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 185-197.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂMIN ZUHURUNDAN SONRA EZD KABİLESİ

I. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE EZD KABİLESİ

A. Gassân

Hiz. Peygamber (sav), Mekke Müşrikleriyle gerçekleştirdiği Hudeybiye Antlaşması sonrasında elde edilen barış ortamından istifade ederek, tebliğ faaliyetlerini uluslararası boyuta taşımaya karar verdi. Bunun için Arabistan'a komşu olan devlet başkanlarına ve büyük kabile reislerine İslâm'a davet etmek için elçiler göndermeye başladı. Hiz. Peygamber (sav) bir taraftan onları İslâm dinine davet ederken, diğer taraftan diplomatik münasebetler kurmaya çalıştı. Arap kabilelerinden ve komşu devlet idarecilerinden bir kısmı onun göndermiş olduğu elçilerine güzel muamele ederken, bir kısmı ise Müslümanlara düşmanlığı sebebiyle kendilerine gelen elçilere soğuk davranmışlar, hatta birisini öldürmüşlerdir⁸⁸. Elçiyi öldürmek evrensel bir hukuk ihlâli ve savaş sebebidir.⁸⁹

Hiz. Peygamber (sav), Gassânî emirlerinden Haris b. Ebû Şemir'e İslâmiyet'e davet mektubu göndermiştir. Hicrî 8. yılın başında (M.629)⁹⁰ Haris b. Umeyr el-Ezdî'yi İslâm'a davet mektubuyla birlikte Bizans'a bağlı olan Busrâ valisine göndermiştir⁹¹. Hiz. Peygamber (sav)'in mektubunu yanında bulunduran ve diplomatı sıfatıyla seyahat etmekte olan Müslüman elçi Haris b. Umeyr el-Ezdî, Mûte civarında Bizans İmparatorluğu'nun buradaki bölge valisi ve Gassânî emirlerinden Şurahbil b. Amr el-Gassânî'nin topraklarından geçerken yol üzerinde durduruldu ve adı geçen emîrin huzuruna çıkarıldı⁹². Haris'in, Hiz. Peygamber (sav) tarafından görevlendirilmiş ve Suriye'ye doğru gitmekte olan bir elçi olduğunu öğrenen Şurahbil, bir iple bağlattı ve sonra boynunu vurmak suretiyle öldürttü⁹³. İslâm Peygamberi'nin öldürülen tek

---

⁸⁸ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi* İstanbul, Ensar Neşriyat Yayınları, 2006, I-IV, c. I, s. 268.

⁸⁹ İsrâfi Balcı, *Hiz. Ömer Döneminde Diplomasi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2006, s. 97.

⁹⁰ İbnü'l Esir, *El-Kami'l-Fi't-Tarih*, Çev: M.Beşir Eryarsoy, İstanbul, Bahar Yayınları, 1989, c. II s. 217.

⁹¹ Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1987, I-IV, c. I, s. 471.

⁹² Algül, *a.g.e.*, c. I, s. 471.

⁹³ Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hiz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2010, s. 236.

elçisi olan Haris b. Umeyr'e karşı yapılan bu davranış Rasûlullah'ı son derece üzmüştür⁹⁴.

Peygamberimiz (sav), geleneksel elçilik hukukunu hiçe sayan ve Müslümanlara düşmanlık işareti olarak gördüğü bu hareketi cezasız bırakmamak için Zeyd b. Hârise komutasında bir orduyu Şam'a doğru harekete geçirdi⁹⁵. İslam Ordusu 3000 kişiden oluşan bir birlikti. Hz Peygamber (sav), ordunun birinci komutanlığına Zeyd b. Hârise'yi, ikinci komutanlığına Câfer b. Ebû Tâlib'i, üçüncü komutanlığına da Abdullah b. Revâhâ'yı getirdi⁹⁶. Hz Peygamber (sav), orduya kumandan tayini konusunda şu talimatı verdi:

“Zeyd b. Hârise, ordunun başkomutanıdır, eğer Zeyd şehit olursa onun yerine Câfer b. Ebû Tâlib geçsin, şayet Câfer de şehit düşerse onun yerine Abdullah b. Revaha geçsin, o da şehit olursa Müslümanların kendi aralarından birini komutan seçsinler!”⁹⁷

Bu sefere üç komutan tayin edildiği için İslâm tarihinde “ceyşü'l-ümerâ” (emirler ordusu) unvanıyla anılmıştır. Hz. Peygamber, askerlerine, elçinin öldürüldüğü yere kadar ilerlemelerini; oradakileri İslâmiyet'e davet etmelerini, kabul ettikleri takdirde savaşmamalarını, aksi takdirde Allah'a sığınıp onlarla savaşmalarını emretti.⁹⁸ Ayrıca Müslümanlara sözlerinde durmalarını, aşırı gitmemelerini; çocukları, kadınları, yaşlıları ve manastırlara çekilmiş kimseleri öldürmemelerini; hurmalıklara zarar vermemelerini, ağaçları kesmemelerini ve binaları yakmamalarını tembih ve tavsiye etti⁹⁹.

İslâm ordusunun Medine'den ayrılıp kuzeye doğru ilerlediğini öğrenen Şurahbil, durumu hamisi Bizans imparatoruna bildirdi. Bunun üzerine bölgede bulunan Benû Lahm, Benû Cüzam, Benû Behrâ ve Benû Belî gibi Arap kabilelerinin

---

⁹⁴ Mahmudov, *a.g.e*, s. 236.

⁹⁵ Apak, *a.g.e*, s. 269.

⁹⁶ İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye* c. IV, s. 405.

⁹⁷ İbn Kesir, *a.g.e*, C. IV, s. 405.

⁹⁸ Algül, *a.g.e*, c. I, s. 472.

⁹⁹ Mahmudov, *a.g.e*, s. 237.

katılımıyla yüz bin kişilik bir Bizans ordusu hazırlanmış ve imparator bu savaşa önem verdiğini göstermek üzere Belka'ya kadar gelerek Şurahbil'i desteklemiştir¹⁰⁰.

İslâm ordusu Maan'a vardığında, düşman ordusunun sayısını ve diğer hazırlıkları hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bu durum karşısında Zeyd b. Harise, komutanlarını toplayarak durumu istişareye açtı. Acaba Hz. Peygamber (sav) böylesine güçlü bir ordunun varlığından haberdar olsaydı, üç bin kişinin savaşa girmesine izin verir miydi? Bu yeni durum, Hz Peygamber (sav)'e bildirilip cevap beklemeli, gelecek cevaba göre mi hareket edilmelidir? Yoksa şartların ağır olmasına rağmen savaşa girmeli midir? Bu konu iki gün boyunca İslam ordugâhında istişare edilmiştir. Kendi aralarında istişare ettikten sonra düşman ne kadar güçlü olursa olsun savaşa girişilmesine karar vermişlerdir¹⁰¹. Bu görüşün en ateşli taraftarı Abdullah b. Revâha idi.

Böylelikle Abdullah b. Revâha askerlere hitap ederek onları cesaretlendirmeyi de ihmal etmemiştir¹⁰².

Böylece taraflar Belkâ şehrine bağlı Mûte bölgesinde karşı karşıya geldiler¹⁰³.

Nihayet her iki taraf arasında zorlu bir savaş başlamıştır. Cemâziye'l-evvel 8 (Eylül 629) tarihinde gerçekleşen savaşı Medine'de bulunan Hz Peygamber (sav) gözyaşları içinde ashâba anlatmış, tayin etmiş olduğu komutanların sırasıyla şehit düştüklerini aktarmıştır.¹⁰⁴ Allah Teâlâ, Mûte savaşında Hz Peygamber (sav)'e savaş alanını göstermiştir¹⁰⁵.

Savaş'ta Zeyd b. Hârise'nin şehit düşmesi üzerine sancağı Câfer b. Ebû Tâlib aldı. O da şehit olunca sancağa Abdullah b. Revâha sahip çıktı. O da şehit düşünce Müslümanlar sancağın Halid b. Velid'e verilmesini kararlaştırdılar. Halid sancağı alır almaz düşman üzerine saldırmaya karar verdi. Bu sırada akşam olmasına rağmen onun bu hareketi tesîrini gösterdi. İslâm ordusunun kanatlardaki komutanların ve askerlerin

---

¹⁰⁰ Algül, *a.g.e*, c. I, s. 474.

¹⁰¹ Algül, *a.g.e*, c. I, s. 474.

¹⁰² İbn Hişam, *Siret-i İbn-i Hişam Tercemesi*, İstanbul, Kahraman Yayınları, 2006, I-IV, c. IV, s. 24.

¹⁰³ Apak, *a.g.e*, s. 269.

¹⁰⁴ Apak, *a.g.e*, s. 270.

¹⁰⁵ Algül, *a.g.e*, I-IV, c. I, s. 476.

yeri değiştirilerek düşmana karşı yeni kuvvetler geldiği izlenimi uyandırıldı ve bunun İslâm ordusuna çok yararı oldu¹⁰⁶. Birtakım zorluklar yaşanmakla beraber Hâlid b. Velîd başarılı taktikleriyle İslâm ordusunu dağılmaktan kurtarmayı başardı¹⁰⁷.

Nitekim Halid b. Velid, düşman ordusunun sayıca üstün oluşunu göz önüne alarak, o gece çok farklı bir stratejiyi uygulamaya karar verdi. Hâlid b. Velîd, ordunun sağ kolundaki askerleri sola, solundakileri sağa, öndekileri arkaya ve arkadakileri öne alarak, düşmanın, Müslümanların geceleyin yardım aldıklarını sanmalarını ve onları korkutmayı planladı. Esasında onun asıl hedefi, düşmanın maneviyatını sarstıktan ve şiddetli bir hücum ile onları yıldırıdıktan sonra İslâm ordusunu emniyet içerisinde geri çekmekti¹⁰⁸.

Düşman askerleri ertesi sabah karşılarında değişik askerleri görünce şaşkınlık ve maneviyatları sarsıldı. İslâm ordusu ani bir hücumdan sonra geri çekildi. Böylece Halid'in planı hedefine ulaştı¹⁰⁹. Düşman askerleri Müslümanları takip etmeye cesaret edemediler. Halid'in kendilerini çöle çekip savaşı orada sürdürmesinden endişe ettiler. Sonunda iki ordu birbirinden ayrıldı¹¹⁰. Böylece İslâm ordusu Medine'ye döndü.

Bu şartlar altında Mûte savaşı, büyük bir başarı sayılmalıdır. Ancak bazı Müslümanlar birtakım şehitler verdikten sonra geri dönenleri “Ey firariler, kardeşleriniz canlarını feda ettiler de siz savaşı terk mi ettiniz?” gibi kınamak ve eleştirmek istediler. Ancak bu kabil sözleri işiten Hz. Peygamber (sav) savaştan geri gelenlerin firari sayılmayacaklarını, aksine savaş şartlarına uygun olarak ric'at eden ve savaşmaya hazır olan mücahidler olduğunu ifade etmiştir¹¹¹.

Böylece Medine'ye dönen İslam ordusunun bir kaçaklar ordusu olmadığı anlaşıldı, kınama ve eleştiriler son buldu. Bundan sonra şehit aileleri öksüzler ve yaralıların aile fertleri ile ilgilenildi¹¹².

---

¹⁰⁶ Apak, *a.g.e.*, s. 270.

¹⁰⁷ Mahmudov, *a.g.e.*, s. 240.

¹⁰⁸ Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velîd*, İstanbul, Çağ Yayınları 1990, s. 155.

¹⁰⁹ Hüseyin Algül, *a.g.e.*, I-IV, c. I, s. 478.

¹¹⁰ Mustafa Fayad, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velîd*, s. 156.

¹¹¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. IV, s.33; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, I-XIII, c. II, s. 221.

¹¹² Algül, *a.g.e.*, I-IV, c. I, s. 479.

Hız. Peygamber (sav), peş peşe şehit düşen üç komutanı da çok severdi. Bu sebeple bir süre Mûte şehitlerinin ardından ağladığı görüldü. Bu, sevgi, şefkat ve merhamet eseri olan ağlamaktı. Yoksa feryat değildi. Bazı şehit ailelerinin feryat tarzında ağladıkları haberi ulaşınca da Hız. Peygamber (sav) Müslümanları böyle ağlayıştan menetti¹¹³.

Hız. Peygamber (sav) amcazadesi olan Câfer'in çocuklarını kendi himayesi altında aldı, ailesini teselli etti, üç gün boyunca da ev halkına yemek yapıp ikram edildi. Diğer şehitlerin aileleriyle de ashabın bu şekilde ilgilenmesi sağlandı¹¹⁴.

Hız. Peygamber'in (sav) düzenlediği bu sefer, her şeyden önce hedefine ulaşmış bir askerî faaliyettir. Bu icraat ile Müslümanların bir elçisinin katledilmesi cevapsız bırakılmamıştır. Ayrıca Müslümanlar bu kadar büyük bir Rum ordusu ile az sayıdaki askerle dahi savaşabilecek cesaretle olduklarını hem Rumlara hem de başka düşmanlara göstermişlerdir. Bu savaş aynı zamanda Müslümanların Arap Yarımadası dışında bundan sonra tertip edecekleri fetih hareketlerinin de ilk adımı olmuştur. Artık Müslümanlar için yeni hedef, Arabistan'ın kuzeyinde bulunan Şam toprakları, yani Doğu Roma'nın hâkimiyet sahasıdır¹¹⁵.

Kaynaklarda Mûte Savaşı'nın Bizans ordusunun yenilgisiyle sonuçlandığını belirten rivayetler bulunduğu gibi, Müslümanlar açısından yenilgi olarak değerlendiren ifadeler de mevcuttur. Şu kadar var ki bu savaş, Halid b. Velid'in savaştığı bölgedeki düşman askerlerinin yenilmesi ve Müslümanların az (on beş kişi) kayıp vererek geri çekilmesi ile elde edilmiş bir başarı olarak kabul edilmelidir. Bizans ordusu tamamen mağlup olmamakla birlikte, savaşın Müslümanlar açısından zaferle sonuçlandığını söylemek mümkündür. Nitekim Hız. Peygamber (sav)'in değerlendirmesinden de bu anlaşılmaktadır.¹¹⁶

Mûte Savaşı ile Halid b. Velid ve Müslümanlar, Bizans ordusunu, onların savaş taktiklerini ve silahlarını yakından tanımış oldular. Bu tecrübenin, ilerideki

---

¹¹³ Algül, *a.g.e*, I-IV c. I, s. 479.

¹¹⁴ İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004, s. 240-241; Hüseyin Algül, *a.g.e*, I-IV c. I, s. 479.

¹¹⁵ Apak, *a.g.e*, ss. 270-271.

¹¹⁶ Mahmudov, *a.g.e*, s. 242.

yıllarda gerçekleşecek fetihler esnasında faydası olacaktır. Ayrıca Suriye ve Filistin bölgesindeki Hıristiyan Araplar, Müslümanların imanının gücünü ve kahramanlıklarını görmüşler, yeni dini ve onun mensuplarını tanımaya başlamışlardır. Bu sebeple her iki taraf için de yeni bir hesaplaşma kaçınılmaz hale gelmiştir¹¹⁷.

Gassânî bir heyetin Medine'ye gelip müslüman olduğu da rivayet edilir. Bu bilgilerden, Gassânî Devleti'nin Resûl-i Ekrem (sav) zamanında siyasî bir bütünlüğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Medine'de, Bizans himayesi altında yaşayan Gassânîler'den gelecek bir istilâ tehdidi hissedilmekteydi. Nitekim Mûte'den sonra tertip edilen Tebük Seferi bu tehdide karşı yapılmıştır¹¹⁸.

B. Atık

Ezdi Şenue İslâm'ın ortaya çıktığı dönemde Yemen'in farklı yerlerinde yaşıyordu. Tarih kaynaklarında Ezdi Şenue'nin Serat dağları civarında ikamet ettiğini geçmektedir. Bu kol bazı kaynaklarda Ezd-i Serat veya Ezd-i Surad geçmektedir.

Hicretin onuncu senesinde, Ezd temsilcileri kabilelerinin İslâm'ı kabul ettiklerini bildirmek üzere Medine'ye geldiler. Onların içinde Surad b. Abdullah el-Ezdî vardı. Bu heyet 15 kişilik idi ve Ferve b. Amr'ın evinde misafir olarak ağırlandılar. Heyet mensupları Hz. Peygamber ile görüştüler, Medine'de on gün kalıp Rasûlüllah'ın meclisine iştirak ettiler ve İslâm'a ait bazı bilgileri öğrenmiş oldular¹¹⁹. Ezd heyetinin ağır başlılıkları ve konuşmaları, Hz. Peygamber (sav)'in hoşuna gitti. Hz. Peygamber (sav) onlara “*Siz nesiniz?*” diye sordu. Onlar da mümin olduklarını söylediler. Hz. Peygamber (sav) tebessüm etti ve “*Her sözün bir hakikati vardır. Sizin sözünüzün ve imanınızın hakikati nedir?*” diye sordu. Onlar da “*On beş haslettir. Onlardan beşi iman etmemizi, beşi de işlememizi Elçilerinle emrettiğin şeydir. Geri kalan beşi ise: Cahiliye çağından şu ana kadar benimseyip alıştığımız şeylerdir*” dediler. İman ve İslâm şartlarını Hz. Peygamber (sav)'e doğru söyledikten sonra Hz. Peygamber (sav) Cahiliye döneminden kalan beş âdet ve hasletlerin ne olduğunu sordu. Onlar da bolluk zamanda

---

¹¹⁷ Fayda, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid*, ss. 165-166.

¹¹⁸ Ağırakça, *Gassânîler*, ss. 397-398.

¹¹⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c, IV, ss. 233-234; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Sa'd, (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, Dâru's-Sâdir, ts. I-XI, c. I, ss. 337-338.

nimete, hakkını yerine getirmek suretiyle şükür, belâ ve musibet zamanlarında sabır ve tahammül etmek, uğranılan kazaya rıza, harb meydanında düşmanla karşılaşınca, sebat göstermek ve savaşa gerçekten girişip savaşın hakkını yerine getirmek, düşmanın üzülmüne sevinmeyi veya düşmanın sevinmesine üzülmeyi terk etmek olduğunu anlatmışlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) onlara beş tane haslet daha ilave etti. O hasletler de şunlardır: “Siz, yemeyeceğiniz şeyleri toplayıp biriktirmeyiniz, oturmayacağınız binayı yapmayınız, kendisinden yarın ayrılacağınız şeyler üzerine üşüşüp birbirinizle uğraşmaya kalkmayınız, amellerine göre mükâfatlandırmak veya cezalandırılmak üzere kendisine döndürüleceğiniz ve huzuruna çıkarılacağınız Allah’ın emirlerine aykırı davranmaktan sakınınız! Siz, ahirette sunacağınız hayırlı amelleri çoğaltıp mâsiyetleri bırakmak ve içinde temelli kalacağınız Cenneti elde etmek hususunda yarışmaya rağbet gösteriniz!”¹²⁰.

Surad b. Abdullah’ı onlara emîr tayin etti. Müslüman olan arkadaşlarına güzel muamele yapması ve kabilesinden İslâmiyet’i kabul edenlerle birlikte Yemenli müşriklerle savaşmasını emretti. Surad b. Abdullah da ilk önce Cüreş halkını İslâm’a davet etti. Fakat kabul etmediler. Bunun üzerine Surad Cüreş’i muhasara altına aldı. Bir ay kadar devam eden muhasaradan bir netice alamayınca ordusuyla Şeker dağına çekildi ve orada gizlendi. Cüreş halkı da Müslümanların, kendilerine yenilerek dönüp gittiklerini sandılar ve onları yakalamaya çıktılar. Bunun üzerine Müslümanlar geri dönüp Cüreşlileri hezimete uğrattılar. Nihayetinde İslâm’ı kabul ettiler¹²¹.

Müslümanlarla Cüreş halkı arasındaki bu harbi, Hz. Peygamber (sav) devam ettiği sırada haber vermiştir. Kaynaklarda bu hâdise şöyle anlatılır: Bu savaştan önce Cüreş halkı, Hz. Peygamber (sav)’in durumunu öğrenmek için Medine’ye iki kişi göndermiştir. Bir akşam üzeri bu iki kişi Mescid’de iken Hz. Peygamber (sav): “Şeker Allah’ın hangi memleketidir?” diye sordu. Bunun üzerine iki Cüreşli: “Ey Allah’ın Elçisi! Bizim memleketimizde Keşer denilen bir dağ vardır” dediler. Hz. Peygamber (sav): “Hayır o Keşer değil, belki Şeker” dedi. Cüreş halkı bu dağa Keşer diyordu. Bunun üzerine iki Cüreşli o dağa ne olmuş diye sorduklarında Hz. Peygamber (sav):

¹²⁰ Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, (Medine Devri), İstanbul, Şamil Yayınevi, 1981, I-XI, c. X, ss. 115-116.

¹²¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. IV, s. 234; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, c. V, ss. 526-527; Ahmet Önkâl, “Cüreş” *DİA*; I-XLII, c. VIII, s. 137.

“Şimdi orada Tanrı'nın kurbanları kesilmektedir” diye cevaplamıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in haber verdiği şeyden bir mana çıkaramayan bu iki yabancı Ebû Bekir veya Osman'ın yanına otururlar. Ebû Bekir onlara: “Yazıklar olsun size! Hz. Peygamber kavminizin ölüm haberini veriyor, siz ise hala burada duruyorsunuz. Kalkın onun yanına gidin ve kavminizden bu musibeti Allah'ın kaldırması için dua etmesini isteyiniz” dedi. Onlar Resul-i Ekrem (sav)'den bunu istediler, o da: “Ey Allah'ım! Bu musibeti onlardan kaldır” diye dua etti. Bu iki kişi hemen kavminin yanına döndü ve Hz. Peygamber (sav)'in haber verdiği gün ve saatte, Surad b. Abdullah'ın kavimleriyle savaştığını ve onlara galip geldiğini görünce olanları Hz. Peygamber'in bildiğini şehir halkına anlattılar. Bundan sonra onlar da Medine'ye bir heyet gönderip Müslümanlıklarını bildirmiş oldular. Hz. Peygamber (sav) onlara şu sözleriyle iltifatta bulunmuştur: “Hoş geldiniz! İnsanların en güzel yüzlüleri, en doğru, en tatlı sözlüleri, emaneti en çok gözetenleri! Sizler bendensiniz, ben de sizdenim”. Peygamberimiz onlara hayvanları için otlak olmak üzere Cüreş civarındaki belirli korulukları tahsis etmiştir¹²². Surad b. Abdullah el- Ezdî, Hz. Peygamber (sav) vefat ettiğinde Cüreş âmili olarak görev yapıyordu¹²³.

Büyük ve kuvvetli bir kabile olan Ezd'in muhtelif kolları değişik tarihlerde Medine'ye gelerek İslâm'a ısınmaya ve kabul etmeye başlamışlardır. Mesela Ezd-i Şenûe'den meşhur tabip ve kâhin Dımâd el-Ezdî daha Mekke döneminde Hz. Peygamber (sav) ile görüşmüştür. Rivayete göre bu adam Ezd-i Şenûe'nin reislerindendi. Tebabet ve kehanet ile uğraşan Dımâd, İslâm'ın yayılmaya başladığı senelerde Mekke'ye geldiği zaman Mekkeli müşrikler ona Hz. Peygamber (sav)'in aklını yitirdiğini söylediler. Bunun üzerine kendisi Hz. Peygamber (sav)'i arayıp bulmuş ve cinlerden gelen yelleri bağladığını, cin ve şeytan çarpmasını iyileştirebileceğini, şayet isterse kendisini de tedavi edebileceğini söyledi. Onun bu önerisine Hz. Peygamber (sav) şöyle cevap vermiştir: “Hamd o Allah'a mahsusudur ki O her övgüye layıktır. Biz her yardımı O'ndan dileriz. Allah'ın doğru yola erıştirdiğini

---

¹²² İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-XI c. I, ss. 337-338; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 423; Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, (Medine Devri), c. X, s. 119; Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, ss. 62-63

¹²³ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. IV, s. 234.

kimse saptırmaz, O'nun saptırdığını da hiçbir kimse doğru yola ulaştırmaz. Allah'tan başka bir mâbud bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Resûl'ü olduğuna şehadet ederim” diye söze başlarken Dımâd işittiği bu sözlerden etkilendi ve Resûlullah'a üç kere tekrar ettirdi. Sonra da “Ben kâhinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini dinledim lakin böylesini hiç duymadım. Bu ifadeler coşkun denizleri bile coşturabilecek kelimelerdir. Ver elini, Müslüman olmak üzere sana biat edeyim” diyerek Kur'an'ın tesirinde kalmış ve Müslüman olmuştu. Hz. Peygamber (sav) ondan kabilesi adına biat aldığı için Ezd-i Şenûeliler çok erken devirde İslâmiyet'i kabul etmişlerdir¹²⁴.

Hz. Peygamber (sav)'in Ezd'den Halid b. Dımâd'a mektubu şöyledir: “Halid b. Dımâd el-Ezdî'ye: (Adamlarınızın) üzerinde müslüman olduğu toprak, ortağı olmayan Allah'a inanmak, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet getirmek, namaz kılmak, zekat ödemek, ramazan orucunu tutmak, hacca gitmek, bid'at çıkarana sığınma hakkı tanımamak ve şüphelenmemek, Allah ve Peygamberine samimice bağlanmak ve Allah'ın sevdiklerini sevmek, düşmanlarına öfke duymak şartıyla onundur. Peygamber Muhammed (a.s.), onun canını, malını ve ailesini koruma borcu vardır. Hâlid el-Ezdî, eğer (buna) vefa gösterirse, kendisine Allah'ın ve Peygamber Muhammed'in (a.s.) zimmeti vardır”. Bunu Ubey (r.a.) yazdı¹²⁵.

C. Barık

Ezd kabilesinin Bârik kolu da heyet göndererek Müslüman olduklarını bildirmiş ve bu heyete zekât esaslarını ihtiva eden bir mektup Hz. Peygamber (sav) tarafından yazdırılmıştır. “Bu Allah'ın Elçisi Muhammed'in Ezd kabilesine yazdığı ahidnâmedir. Bârik kabilesinin meyve ağaçları kesilmeyecek, kendileri istemedikçe vahalarında hayvan otlatılmayacaktır. Onlar da savaş ve kıtlık zamanlarında yanlarına gelen Müslümanları üç gün misafir edeceklerdir. Meyveleri olgunlaştığı zaman yolcular dalından koparmamak ve toplayıp götürmemek şartıyla yere dökülenlerden karınlarını

---

¹²⁴ İbn Sa'd, a.g.e., I-XI, c. IV, s. 241; Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 64; Ali Yardım, “Dımâd b. Sa'lebe”, *DİA*, I-XLII, c. IX, ss. 272-273.

¹²⁵ İbn Sa'd, a.g.e, c. I, s. 267; Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 238.

dozurabileceklerdir"¹²⁶. Bundan sonra Seleme b. Ayaz el-Ezdî temsilciliğinde Medine'ye gelen diğer bir heyetin tamamı Müslüman olmuştu ve İslâmiyetin esaslarını ve ibadet şekillerini öğrenerek memleketine dönmüşlerdi¹²⁷.

D. Evs

Hız. Peygamber (sav)'e İslâm dinini tebliğ vazifesi verildikten sonra Hız. Peygamber (sav) bunu ilk önce en yakın akrabalarına, daha sonra Mekkelilere anlatmaya başlamış ve nihayetinde İslâm'a daveti genele yaymıştı. Hız. Peygamber (sav), Mekkelilerin İslâm'a karşı olumsuz tutumlarından dolayı hac zamanında cahiliye devri adetlerine göre hac yapmak için Mekke'ye gelen Araplara ve panayır zamanında kurulan panayırlara katılmak için değişik bölgelerden gelen Arap kabilelerine İslâm'ı anlatmak ve yaymak için yoğun bir çalışma içerisindeydi¹²⁸. Hız. Peygamber (sav) bu panayırlarda, toplu halde bulunan kabilelere giderek onları Allah'a davet eder, kendisinin Allah'ın Resulü olduğunu haber verir, kendisini tasdik etmelerini ister ve onlara: "*Beni kendi kavmine götürüp koruyacak bir adam yok mu?*"¹²⁹ derdi. Çünkü Mekke'li müşrikler Hız. Peygamber (sav)'in Allah'ın dinini Mekke'de yaymasına müsaade etmiyorlar ve ona zorluk çıkarıyorlardı. Bunun yanında Hız. Peygamber (sav)'in kendilerini İslâm'a davet için gittiği kabileler de Hız. Peygamber (sav)'den yüz çeviriyorlar ve "*Bir kişiyi en iyi bilen kendi kavmidir*" diyerek onun davetini kabul etmiyorlar ve hatta bazıları kendisiyle alay bile ediyordu¹³⁰.

Hız. Peygamber (sav) Akabe'de Medine'den gelen altı kişilik Hazrec kabilesiyle buluşup onları İslâm'a davet etmeden Medinelilerin İslâm dini hakkında önceden bilgi sahibi olduklarına işaret eden rivayetler vardır¹³¹. Birinci rivayete göre; Hız. Peygamber (sav), Medine'den gelen Hazrec kabilesinin hasmı olan Evsli grubu İslâm'a davet etmiş fakat onlar kabul etmemişlerdi. Daha önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında 120 yıl

---

¹²⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. I, s. 352; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, ss. 241-242; Köksal, *İslâm Tarihi*, (Medine Devri), I-X, c. X, s. 159; İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 261; Bu konuda bkz. Özeydin, "Bârik", s. 70

¹²⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. I, s. 267, 351.

¹²⁸ Belâzürî, *Ensâb*, I-XIII, c. I, s. 238; Ahmet Önkâl, "Akabe", *DİA*, I-XLII, c.II, s. 211.

¹²⁹ es-Semhûdî, *Vefâ*, I-IV, c.I, s. 220.

¹³⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, ss. 63-69; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, ss.136-137.

¹³¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, s. 70.

süren savaşların olduğunu ve bunlardan bir tanesinin de Birinci Ficar savaşı olduğunu ve bu savaşın devamı olan Muabbis ve Mudarris savaşı sonunda Evs kabilesinin Benî Abdileşhel boyundan Ebu'l-Hayser Enes b. Râfi'nin başkanlığındaki bir grup genç umre yapma bahanesiyle Mekke'ye gelerek hasımları olan Hazrec'e karşı Kureyşle ittifak kurma talebinde bulunmuşlardı¹³².

Hız. Peygamber (sav) onları takip etti ve yanlarına gelerek:

“Sizin kendisi için geldiğiniz şeyden sizin için daha hayırlı bir şey yok mudur?”

dedi.

Onlar da Hız. Peygamber'e:

“Sen kimsin?” dediler.

Hız. Peygamber (sav) onlara:

*“Ben Allah'ın Resulüyüm, beni kullara gönderdi ki, onları Allah'a ibadet etmelerine ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarına davet edeyim ve bana Kitap indirdi”*¹³³ dedi. Onları İslâm'a davet etti, İslâm'ı açıklayıcı bilgiler verdi ve onlara Kur'an okudu;

Bunun üzerine içlerinden genç biri olan İyas b Muaz¹³⁴;

“Ey kavmim bu, vallahi kendisi için geldiğimiz şeyden daha hayırlıdır” dedi.

Bunun üzerine başkanları olan Ebu'l-Hayser Enes b. Râfi, İyas'a kızdı, onu susturdu ve:

“Bu işi bize bırak, biz bundan başka bir şey için geldik” dedi¹³⁵. Hız.

Peygamber'in davetine olumlu ya da olumsuz herhangi bir cevap vermeyen Evsli grup Mekkeliler ile yapmak istedikleri anlaşmayı da yapamadan Yesrib'e geri döndüler.

---

¹³² İbn Hişam, *es-Sîre*, c. II, s. 76; Belâzürî, *Ensâb*, c. I, s. 238; Taberî, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, c.II, s. 352; İbn Ömer b. Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdilberr (463/1071), *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Kahire, Dâru Nehdati Mısır, ts, I-IV,c. I, ss. 125-126; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, ss. 136-137.

¹³³ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, s. 69-70.

¹³⁴ es-Semhûdî, *Vefâ*, I-IV c. I, s. 221.

¹³⁵ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, s. 69-70.

Evslilerin Yesrib'e dönmelerinden kısa bir süre sonra iki kabile arasında Bu'âs savaşı oldu¹³⁶.

Evs kabilesi, her iki tarafın da ağır kayıplar verdiği bu savaşta muhtemelen müttetikleri olan Nadîr ve Kurayzalılar'ın yardımı ile galip gelmiştir¹³⁷.

Evs kabilesi Nübüvvetin 11. yılına (M.620) rastlayan hac mevsiminde Akabe'de Hz. Peygamber (sav) ile görüşen altı Yesribli Hazrec kabilesine mensuptu. Hazrecliler Buâs Savaşı'nda zayıf düştükleri için Kureyş'ten destek sağlamak istiyorlardı. Fakat Resûl-i Ekrem'in daveti üzerine müslüman oldular. Hz. Peygamber (sav) onlardan kendisini Medine'de himaye etmelerini ve İslâmiyet'in yayılması için çalışmalarını istedi. Hazrecliler de Evs kabilesiyle aralarında devam eden savaşların bu yeni din sayesinde ortadan kalkacağını umduklarını ifade ettiler¹³⁸. Birinci Akabe Biatı'na (M.621) katılan on iki kişilik Yesrib heyetinde Evs kabilesinden de iki kişi bulunuyordu. Bilhassa Hz. Peygamber (sav)'in Yesrib'e gönderdiği Mus'ab b. Umeyr'in çalışmaları sonucunda Evsliler arasında İslâmiyet hızla yayılmaya başladı. Evs'in ileri gelenlerinden Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz da müslüman oldular¹³⁹.

Evs kabilesi mensuplarının İkinci Akabe Biatına (M.622) daha çok sayıda temsilciyle katıldıkları ve kabileleri adına Hz. Peygamber'i himaye için söz verip biat ettikleri bilinmektedir. Diğer taraftan Resûl-i Ekrem Yesrib'e hicret edinceye kadar oradaki Müslümanların bir disiplin içinde hayatlarını devam ettirebilmeleri için seçilen on iki nakibden üçü Evs kabilesine mensuptu¹⁴⁰.

Hz. Peygamberin (sav) Medine'ye hicretinden sonra Evs ile Hazrec arasında yıllardır devam eden savaşlar ve anlaşmazlıklar son buldu. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususa temas eden âyetin meali şöyledir:

"Hepiniz toptan Allah'ın İpine sımsıkı sanlın, parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de O kalplerinizi

---

¹³⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, s. 70; Taberî, *Tarih*, I-XIII, c. II, s. 352; İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, I-IV, c. I, s. 126; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 137-138.

¹³⁷ Algül, "Benî Evs", ss. 541-542.

¹³⁸ Algül, "Benî Evs", ss. 541-542.

¹³⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, s. 73-76; Algül, "Benî Evs", ss. 541-542; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi-I*, s. 219-220;

¹⁴⁰ Algül, "Benî Evs", ss. 541-542.

İslâm'a ısındırıp birleştirmişti. Siz de onun bu nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken sizi oradan O kurtarmıştı"¹⁴¹.

E. Hazrec

Hz. Peygamber (sav) müşriklerin kendisini engelleme gayretlerine rağmen Arap kabilelerini İslâm'a davet çalışmalarına devam etmişti. Hz. Peygamber (sav) Nübüvvetin on birinci yılında (M.620) hac mevsiminde buraya dışarıdan gelenlere İslâm'ı anlatmak maksadıyla gittiği Akabe'de Benî Hazrec'den altı kişilik bir grupla karşılaştı¹⁴². Hz. Peygamber (sav) onlara:

"Kimlersiniz?" diye sordu.

Onlar:

"Hazrec'den bir topluluğuz" dediler.

Hz. Peygamber:

"Yahudilerin dostları mısınız?" diye sordu.

Hazrecliler:

"Evet" dediler.

Hz. Peygamber (sav) onlara:

"Oturabilir misiniz? Sizinle konuşmak istiyorum" dedi.

Hazrecliler olumlu yanıt verdiler ve beraber oturdular. Hz. Peygamber (sav) daha önceki Arap kabilelerine yaptığı gibi onları da Allah'ın dinine davet etti. Onlara İslâmiyet'i anlattı ve Kur'ân okudu¹⁴³. Onlar o esnada yakın zamanda Buas savaşında mağlup olup kardeşleri Evs'e karşı Mekke müşrikleri ile ittifak peşindeydiler. Hazrec ile Evs aralarında bir asırdan fazla devam eden ve durdurulamayan yıkıcı savaşların Hz Peygamber vesilesiyle ortadan kalkacağını umduklarını da görüşmeler sırasında açıkça

---

¹⁴¹ Al-i İmran, 3 / 103.

¹⁴² İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, s. 70; Belâzürî, *Ensâb*, I- c. I, s. 239.

¹⁴³ İbn Hisam, *es- Sîre*, I-IV, c. II, 70-71; Taberî, *Tarih*, I- c. II, s. 353.

dile getirmişlerdir¹⁴⁴. Es'ad b. Zürâre başkanlığındaki temsilciler bir yıl sonra tekrar Akabe'de Allah Rasûlü ile buluşmaya söz vererek geri döndüler¹⁴⁵.

Birinci Akabe Biati'na (M.621) katılan on iki kişilik Yesrib heyetinde Hazrec'den on, Evs'den ise iki kişi bulunuyordu. Bilhassa Hz. Peygamber'in Yesrib'e gönderdiği Mus'ab b. Umeyr'in çalışmaları sonucunda Evsliler arasında İslâmiyet hızla yayılmaya başladı¹⁴⁶.

İkinci Akabe Biati'na ise altmış iki Hazrecli katıldı. Hazrecliler, Evsliler'den sayı itibariyle fazla oldukları gibi üstlendikleri görevler açısından da onlardan önde bulunuyorlardı. Hz. Peygamber (sav) hicret edinceye kadar Yesrib'deki müslümanların bir disiplin içinde hayatlarını sürdürebilmeleri için seçilen ve "havâriyyûn" denilen on iki nakibden dokuzu Hazrecli idi. Hicretten sonra Evs ile Hazrec arasındaki ezeli düşmanlık gerçekten sona erdi¹⁴⁷.

F. Nasr b. Zehrân

Benî Nasr b. Zehrân, Ezdi Şenue kolundan olup, İslâm'ın ortaya çıktığı dönemde Yemen'in farklı yerlerinde yaşıyordu. Tarih kaynaklarında Ezdi Şenue'nin Serat dağları civarında ikamet ettiğini geçmektedir. Hicretin onuncu yılında, Ezd temsilcileri, kabilelerinin İslâm'ı kabul ettiklerini bildirmek üzere Medine'ye geldiler. Bu 15 kişilik grubun içerisinde Beni Zehran temsilcileri de yer almaktadır ve Ferve b. Amr'ın evinde misafir olarak ağırlandılar. Heyet mensupları Hz. Peygamber (sav) ile görüştüler, Medine'de on gün kalıp Rasûlüllah'ın meclisine iştirak ettiler ve İslâm'a ait bazı bilgileri öğrenmiş oldular¹⁴⁸.

---

¹⁴⁴ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-I*, s. 218.

¹⁴⁵ İbn Hisam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, 70-73; İbn Sa'd, *et-Tabakat*, I-XI, c. I, s. 218-219. Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-I*, s. 218-219; Belâzûrî, *Ensâb*, I-...c. I, s. 239.

¹⁴⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, ss. 73-76; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi-I*, s. 219-220;

¹⁴⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. II, ss. 73-76; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi-I*, ss. 219-220;

¹⁴⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. IV, ss. 233-234; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Sa'd, (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, Dâru's-Sâdır, ts. I-XI, c. I, ss. 337-338.

G. Devs

Ezd kabilesinin bir kolu olan Devs'in İslâm ile ilişkileri Mekke devrinde başlamıştır. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber (sav)'in İslâmiyet'i açıktan yaymasına, Mekkeli ve dışarıdan gelen birçok kimsenin Müslüman olmasına çok kızıyorlar ve ona karşı tavır alıyorlardı. Bu konuda o kadar çok ileri gidiyorlardı ki, dışarıdan Kâbe'yi ziyarete gelenlere Hz. Peygamber (sav)'in aleyhinde konuşuyorlar ve kendisiyle görüşmemelerini özellikle tenbih ediyorlardı¹⁴⁹. Hz. Peygamber (sav) ile Mekkeli müşrikler arasındaki ilişkiler böyle bir atmosfer içerisinde iken, Devs kabilesinin ileri gelenlerinden şâir ve akıllı bir kimse olan Tüfeyl b. Amr ed-Devsî, Kâbe'yi ziyarete gelir. Mekkeli müşrikler Tüfeyl'in yanına gittiler ve kendisine: *“Ey Tüfeyl! Sen memleketimize geldin, bizim aramızdaki bu adam (Hz. Muhammed'i kastediyorlar)'ın yaptıkları bize çok ağır geldi. O toplumumuzu parçalayıp işlerimizi dağıttı. Sözleri sihir gibidir. İnsanı babasından, kardeşinden ve karısından ayırır. Bizim aramıza soktuğu gibi, seninle kavminin arasına da ayrılık sokmasından korkarız. Onunla sakın konuşma ve kendisinden hiçbir şey dinleme!”* dediler. Tüfeyl'e bu meselde o kadar ısrarcı davrandılar ki, o, Hz. Peygamber'den bir şey dinlememeye ve onunla konuşmamaya karar verdi. Bu kararın bir icabı olarak, Kâbe'ye gittiği esnada, Hz. Peygamber'in konuştuklarından bir şey duymamak için kulağına pamuk bile tıkamıştı¹⁵⁰.

Hz. Peygamber (sav)'in dâvetine karşı, önceleri Mekkeli müşriklerin baskısı ile böyle bir tavır gösteren Tüfeyl'in Müslüman oluşu, kendi sözleriyle, kaynaklarımızda şöyle ifade edilmektedir: *“Bir gün kuşluk vakti Kâbe'ye gittim. Hz. Muhammed, Kâbe'nin yanında durmuş namaz kılıyordu. Ona yakın bir yere durdum. O zamana kadar onu dinlemekten beni alıkoyan Tanrı, Hz. Muhammed'in bazı sözlerini bana duyurdu. Güzel sözler işitmiştim. Kendim kendime 'ben akıllı ve şâir kimseyim; güzel olanı çirkinden ayırmak benim için zor değildir; öyle ise bu adamın söylediği şeyleri dinlemekten beni ne alıkoyuyor? Eğer ondan dinleyeceğim şey güzel ise onu kabul ederim, kötü ise bırakırım' dedim ve Hz. Muhammed evine gitmek üzere ayrıluncaya kadar orada oturdum. Sonra da kendisini takip ederek onunla beraber evine girdim ve*

---

¹⁴⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. I, s. 382.

¹⁵⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. I, ss. 382-383; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-XI, c. IV, ss. 237-238.

kendisine: ‘Ey Muhammed! Kavminden bazı kimseler bana seni dinlemememi söylediler ve bu hususta beni o kadar korkuttular ki, senin sözünü duymamak için kulaklarım pamuk bile tıkadım. Sonra Allah senin sözümü bana duyurdu. Çok güzel şeyler işittim. Bana Peygamberliğini sun dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber, bana İslâmiyeti anlattı ve Kur’an okudu. Bu zamana kadar ben, bundan daha güzel bir söz ve daha doğru bir şey işitmemiştim. Müslüman oldum ve kelime-i şehâdet getirdim”¹⁵¹.

Tüfeyl İslâmiyet’i kabul ettikten sonra memleketine dönerek İsam’ı yayma faaliyetleriyle meşgul olmuştu¹⁵².

Tufeyl b. Amr ed-Devsî, yanında kabilesi Devs’den Müslüman olan yetmiş veya seksen aile ile birlikte, Hz. Peygamber’i ziyaret etmek için Medine’ye gelmeye karar verir. Medine’ye geldikleri zaman Hz. Peygamber (sav)’in Hayber’e (7/628) gittiğini öğrenirler¹⁵³. Bunun üzerine hep beraber Hayber’e kadar gidip Hz. Peygamber (sav) ile orada görüşmek ve kendisine bu harpte yardım etmek isterler. Aralarında meşhur sahabî Ebû Hureyre, Abdullah b. Uzeyhir, Maykıb b. Ebî Fâtıma ed-Devsî başlarında da Tufeyl b. Amr olduğu halde Hayber’e giderler. Devs kabilesi mensuplarının bu şekilde büyük bir grup halinde Müslüman olduklarını bildirmek ve yeni dinin Peygamberini ziyaret etmek istemelerini Hz. Peygamber (sav) memnuniyetle karşılamış ve kendilerine Hayber ganimetlerinden vermek istemiştir¹⁵⁴. Bunun için önce ashabıyla konuşmuş ve kendilerinin bu konudaki rızalarını almıştır. Bundan anlaşılıyor ki Devsliler Hayber’e vardıklarında savaş nihayete ermiş ve ganimetler toplanmış bulunuyordu. Devsliler Hz. Peygamber (sav)’den kendilerine dua etmesini ve kabileleri için de şiâr olarak “Mebrûr”u vermesini istemişlerdir. Tufeyl b. Amr riyasetindeki Devs heyeti Hz. Peygamber (sav) ve ashabı ile birlikte Medine’ye dönmüştür¹⁵⁵.

H. Peygamber (sav), Huneyn’i (8/630) fethettikten sonra Tâif’e yürümeye karar verir. İşte bu esnada Tufeyl b. Amr’ı Amr b. Humeme’nin putu olan Zu’l-Keffeyn’i

---

¹⁵¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. I, s. 382-383; İbn Sa’d, *a.g.e.*, I-XI, c. IV, ss. 237-238; Fayda, *İslâmiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı*, s. 77.

¹⁵² İbn Sa’d, *a.g.e.*, I-XI, c. IV, ss. 248-249.

¹⁵³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, I-XI, c. IV, s. 325.

¹⁵⁴ İbn Sa’d, *a.g.e.*, I-XI, c. IV, s. 326; Fayda, *İslâmiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı*, s. 80.

¹⁵⁵ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. I, ss. 384-385; İbn Sa’d, *a.g.e.*, I-XI, c. I, s. 353; c. II, s. 108; c. IV, ss. 116-117, 239.

yıkmak için 8. Sene şeval ayında Devs bölgesine gönderdi. Hz. Peygamber Tufeyl'e kavminden yardım istemesini ve kendisiyle Tâif'te birleşmesini emretti. Tufeyl bu seriyyeye çıkmadan önce, Hz. Peygamber (sav)'den kendisine bazı önerilerde bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "*Selam'ı açıktan ver, yemeği çokça dağıt, güzel yüzlü bir insanın ailesinden haya ettiği gibi sen de Allah'tan haya et; bir kötülük yaptığında arkasından hemen iyilik yap, çünkü iyilikler kötülükleri giderir.*" şeklinde nasihat etmiştir. Tufeyl b. Amr ecele olarak kavminin yanına giderek Zu'l-Keffeyn'i yıktı ve onun içine ateş doldurup yaktı. Kavmi de onunla beraber hareket etti ve 400 kişi halinde Tufeyl'in etrafında toplandı. Daha sonra hepsi beraber, Hz. Peygamber (sav)'den ayrılışlarının dördüncü gününde Tâif'e döndüler. Tufeyl, daha sonra Hz. Peygamber (sav)'le Medine'ye dönmüş ve onun vefatına kadar orada kalmıştır¹⁵⁶.

Kaynaklardan tespit edilen yukarıdaki rivâyetlerden anlaşılan şudur ki, Tufeyl b. Amr ed-Devsî hicretten önce başladığı İslâm'ı yayma faaliyetlerine ara vermeden devam etmiş ve olumlu sonuçlar almıştır. 400 kişi civarında bir kabile ile Tufeyl'in Medine'ye gelmesi ve Tâif seferinden önce de Zu'l-Keffeyn putunu imha etmek için yine kavminden 400 kişi ile beraber bir ordu oluşturmuş olması bunun açık bir tezahürüdür. Bu kabileden Medine'ye gelen seksen aileden ne kadarının buraya yerleştiğine dair kaynaklarda bir rivayet yoktur. Ancak Zu'l-Keffeyn putunu ortadan kaldırmak için Tufeyl'in tertip ettiği ordunun tamamının Ezd kabilesinin Devs koluna mensup olmasından anlaşılıyor ki, bunlar, Tufeyl'in faaliyetleri sonucu ağır ağır İslâm'ı benimsemiş ve nihayetinde İslâm'a girmişlerdir¹⁵⁷.

H. Cülendâ

Esed b. Yebrah reisliğindeki Umanlı Ezdîler de Medine'ye gelmişti. Bunlar beraberlerinde, işlerini idare edecek bir adam göndermesini Hz. Peygamber (sav)'den istediler. Hz. Peygamber (sav) onlarla ilgilenmek üzere Mahrebe el- Avdî'yi

---

¹⁵⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Vâkidi, (207/823), *Kitâbu'l-Meğâzi*, thk. Marsden Jones, Beyrut, Alemlü'l-Kutub, 1984. I-III. S. 922-923; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-XI, c. I, ss. 157-158.

¹⁵⁷ Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 81.

gönderdi¹⁵⁸. Hz. Peygamber'in (sav) Amr b. el-Âs'ı, İslâm'a davet etmek üzere bir mektupla Umman'a, Cülendâ'nın oğulları Ceyfer ve Abd'e gönderdi. Bunlar Ezd kabilesindendiler. Ceyfer ve Abd o sırada Umman kralları idiler. Mektubun metni şöyledir:

“Selam hidayet yoluna tabi olanlar üzerine olsun. Sizin her ikinizi İslâm'ın davetine çağırıyorum. İslâm'a tabi olun ve kurtuluşa erin. Zira ben, Allah'ın tüm canlıları uyarmak üzere ve va'dini kâfirler üzerinde tamamlanması için tüm insanlığa gönderdiği elçisiyim. İmdi eğer her ikiniz de İslâm'ı tanırırsanız her ikinize de ,ktidar vereceğim. Ama ikiniz de kabul etmeyi reddederseniz ikinizin de krallığı sizden uzaklara yok olup gidecektir. Süvarilerim ülkenizde ordugâh kuracaklar ve Peygamberlik vasfım krallığınıza galip gelecektir”. Hz. Peygamber'in (sav) mektubunu alan Ceyfer ve Abd, birkaç gün düşündükten sonra İslâm'ı kabul ettiler ve faaliyetlerinde Amr'a yardımcı olacaklarına dair söz verdiler. Amr b. el-Âs' onların zenginlerinden zekat toplayıp fakirlerine dağıttı. Hz. Peygamber'in (sav) vefatı esnasında Amr b. el-Âs, Umman'da bulunuyordu¹⁵⁹

I. Huzâa

Hz. Peygamber (sav) Mekke'de İslâm'a davet etmeye başladığı zaman, hem kendi akrabalarının hem de Huzâa kabilesine mensup bazı kişilerin itirazlarıyla karşılaşmıştır. Bu Huzâalılar arasında örneğin Haris b. Tulâtile (ki adı bazı kayıtlarda Mâlik olarak geçmektedir), “Kureyşliler arasındaki şeytanlardan biri” olan Ebû Burde el-Eslemî ve Adî ibn el-Hamrâ adlı isimler sayılabilir. Bu kişiler şerre devam ettikleri ve Hz. Peygamber (sav) ile alayı çoğalttıkları zaman Allah Teala şu ayetlerini indirdi: *“Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir! Seninle alay edenlere karşı biz sana yeteriz. Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler!”*¹⁶⁰. Rivayete göre Hz. Peygamber ile alay

---

¹⁵⁸ Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 133; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-XI, c. I, s. 351

¹⁵⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-XI, C. I, ss. 262-263; Ahmed b. Yahya b.Cabir b. Davud el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 110; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 161-162; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 351; Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, ss. 129-132.

¹⁶⁰ Nahl, 16/94-96.

etmesinden dolayı Allah Teala onu cezalandırdı. Cibril (a.s.) Haris b. Tülâtîle'nin başına işaret etmiş, başı irinle dolmuş ve irin her tarafa sirayet etmişti. O bu şekilde ölmüştür¹⁶¹.

Hz. Peygamberin daha önce Taif dönüşünde de kendisi için bir güven ve himaye hakkı tanıyacak kimse bulması için bir Huzâalı'yı Mekke'ye göndermişti. Hicret yolculuğu esnasında da, yolda rastladığı Huzâalı bir kadın olan Umm Ma'bed'e süt temin etmesi için başvurmuştu. Ancak o sırada bu hanımın yanında süt yoktu. Hadislerde anlatıldığı üzere, Hz. Peygamber'in (sav) gösterdiği bir mucize sonucu bu hanım, hasta ve açlıktan bitkin haldeki koyunundan bol bol süt sağmıştır. Yolcular gittikten sonra otlaktan dönen kocası durumu öğrendiğinde, karısı ile birlikte İslâm'ı kabul etmişti. Burada söz konusu edilen ve Hz. Peygamber'in (sav) Uhud savaşından hemen sonra Kureyşlileri Hamrâ el-Esed'e kadar kovaladığı sırada, yoluna çıkan Kureyşlilerle karşılaşırca, onlara Hz. Peygamber'in (sav) kendilerini büyük bir ordu ile beklemekte olduğunu haber vermesini istediği şahıs, o dönemde bir putperest olan Ebû Ma'bed'in oğlu Ma'bed el-Huzâî, bu karı-kocanın oğludur¹⁶².

Huzâalılar'ın iki kolu olan ve Hz. Peygamber'in (sav) hayatında çok önemli yeri olan Eslem ve Mustalik kabileleridir. Yapılan ilk ittifak anlaşmalarının hemen hepsinde Eslemliler'in isimleri vardır. Ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) el-Huseyn b. Evs el-Eslemî'ye hitaben yazdığı ve kendisine el-Furgayn ve Zâtu Aysâş yörelerini tımar olarak hediye ettiğini bildiren bir belge de vardır¹⁶³. Eslemlilerle ilgili bir başka imtiyaz belgesi ise şudur:

“Huzâa kabilesinden Eslemliler arasında, Allah'a inanan, namazlarım kılıp zekâtlarını veren ve Allah yolunda samimiyetle iş yapanlar içindir. Aralarından haksız yere saldırıya uğrayanların yardımına koşulacaktır. Bunun karşılığında, Hz. Peygamber kendilerini yardıma çağırdığında derhal yardıma koşmakla yükümlü olacaklardır. Yerlilerine tanınan haklar bunların göçebeleri için de aynen geçerlidir ve nerede bulunursa bulunsunlar”¹⁶⁴.

---

¹⁶¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. II, ss. 51-52.

¹⁶² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 381; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke Devri), ss. 365-366.

¹⁶³ Hamidullah, *el-Vesâiku 's-Siyâsiyye*, s. 272.

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-XI, c. I, s. 271; Hamidullah, *el-Vesâiku 's-Siyâsiyye*, ss. 271-272.

Başka bir rivayette aynı katibin adı geçiyor ve benzeri ifadeler yer almaktadır:

“Bu belge, onlar arasından Allah rızası için hicret edip, Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna iman eden kimseler içindir. Allah'ın ve Resûlünün güvence ve koruması Allah'a bu şekilde inanan kimse üzerinde olacaktır. Gerçekte, bize haksız yere saldıran kimselere karşı sizin ve bizim hedefimiz aynıdır; el ve iş birliğinde ortak olunca zaferde de ortak olunacaktır. Onların göçebeleri yerlileriyle aynı haklara sahip olacaklar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar kendilerine muhâcir işlemi yapılacaktır”¹⁶⁵.

Eslem heyetinin reisi Hz. Peygamber (sav) ile hicreti sırasında karşılaşmış, bunun üzerine kendisi ve bütün ailesi İslâmiyeti kabul ederek, Hz. Peygamber'e (sav) büyük bir itibar ve hürmet göstermişlerdi. Yine hicret yolculuğu esnasında, Evs b. Hucr adında bir başka Eslemli de, devesi uzun yol yürümekten dolayı yorgun düşen Hz. Peygamber'e, Mes'ûd b. Huneyde adında bir elçinin güttüğü bir deveyi kullanmak üzere vermişti¹⁶⁶.

Huzâa'nın Eslem kolundan Büreyde b. Husayb ve Cündeb b. Acem Mekke fethinde Eslem'in sancaklarını taşımışlardı¹⁶⁷. Hz. Peygamber (sav) şöyle demiştir: *“Kendilerinden en çok razı olduğum insanlar, Mekkeli Muhacirler, Medineli Ensâr, Gıfarlılar ve Eslemli'ler'dir.”* Yine Hz. Peygamber (sav) *“Allah Eslem'e selâmet versin.”* şeklinde dua etmiştir¹⁶⁸.

Uhud savaşında şehid düşen ilk sahâbî Huzâa'dan Muhammed b. Müslim'dir. Uhud Savaşının ardından Ebû Süfyan'a Müslümanların büyük bir orduyla kendilerini takip ettiğini söyleyerek onların telâş içinde Mekke'ye dönmesini sağlayan da Ma'bed el-Huzâî olmuştur. Rivayete göre Huzâalılar Müslümanların Tihâmedeki sırdaşlarıydı. Hz. Peygamber (sav) ile ittifak etmişlerdi. Ma'bed o zaman müşrik idi ve şöyle dedi: *“Ey Muhammed, vallahi başına gelen bu hal bize zor geldi. Biz Allah'ın onlar içinde seni kurtarmasını istiyorduk.”* Sonra Ma'bed, Hz. Peygamber (sav) Hamrâ-i Esed'de

---

¹⁶⁵ Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, ss. 271-272.

¹⁶⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 383.

¹⁶⁷ Takiyuddîn Ahmed b. Ali Makrizî, (845/1444), *İmtâu'l-Esmâ* thk. Muhammed Abdülhamid el-Müneysî, Beyrut, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1999, I-XV, c. VII, ss. 170-171.

¹⁶⁸ Buhârî, “İstiskâ”, 2.

bulunduğu bir sırada çıkıp gitti. Nihayet Revhâ'da Ebû Süfyân b. Harb ve onunla birlikte olanlara rastladı. Onlar Hz. Peygamber (sav) ve Ashâbına doğru geri dönme üzerine azmetmişlerdi ve kendi kendilerine şöyle diyorlardı: *“Biz onun ashâbının sınırına ve onların eşrafına, yiyeceklerine isâbet etmişken onların köklerini kurutmadan önce döndük gidiyoruz. And olsun ki onlara saldıracağız ve onlardan kurtulacağız.”* Ebû Süfyân Mab'ed'i görünce Hz. Peygamber'in (sav) nerde olduğunu sordu. Ma'bed şöyle dedi: *“Muhammed ashâbıyla birlikte çıkmış, öyle bir cemaatla sizi arıyor ki, şimdiye kadar onun mislini hiç görmedim. Size karşı kızgınlık ateşiyle yanıyorlar. Öyle bir şekilde ki, onunla birlikte sizin gününüzde ondan geriye kalan kimseler toplanmış veya yaptıklarına pişman olmuşlar. Onlarda size karşı mislini görmediğim şiddetli bir kızgınlık vardı.”*¹⁶⁹. Bu konuşma müşrikler üzerine tesirli olmuş ve oradan ayrılıp gitmişlerdir. Hz. Peygamber (sav) ile Uhud savaşından sonra müşriklere gözdağı vermek için Hamrâ-i esed denilen yere kadar giden Müslümanlar'ı Kur'an şu şekilde tasvir eder: *“Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar (özellikle) bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır. Bir kısım insanlar, müminlere: 'Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!' dediler”*¹⁷⁰.

Huzâa'dan Eslem kabilesi dörtyüz kişi ile Mekke Fethine katıldı. Otuz tanesi atlı idi ve iki tane bayrakları vardı. Birisini Büreyde b. Husayb diğerini de Naciye b. Acem taşımıştı¹⁷¹.

Huzâa kabilesinin kolu olan Eslemlilerle olan ilişkilerin aksine, Beni Mustalik'le İslâm'ın münasebetleri, bazı sebeplerden dolayı, genelde zorluklar içinde geçmiştir: el-Fur mevkiine bir günlük uzaklıktaki el-Mureysî kuyusu çevresinde oturan Benu'l-Mustalikler, Kureyşlilerin sadık müttefiki olan Ehâbişlerin bir bölümünü teşkil ediyorlardı. H. 5. senesindeki Hendek Savaşı'nda gayrı Müslimlerin yapmış olduğu büyük saldırı ittifakı zamanında, kabile reisinin Medine'ye saldırmak üzere “kendi halkını ve diğer Arapları” bir araya getirmekte olduğu haberi Medine'ye ulaşmıştı. Hz.

¹⁶⁹ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, I-XII,c. II, s. 154-156.

¹⁷⁰ Âl-i İmrân, 3/172-173; Vâkıdî, *a.g.e.*, c. I, s. 338-339; İbn Hişam, *a.g.e.*, c. III, ss. 108-109.

¹⁷¹ Vâkıdî, *a.g.e.*, c. II, s. 800.

Peygamber (sav), Mustalikler'in başkanı el-Hâris ibn Ebî Dırar'ın akrabası olan Eslemli Bureyde b. Huseyb'i bu haberi kontrol etmek üzere casus görevlendirmişti. Bureyde, Hz. Peygamber'den (sav) onların herhangi bir zarar vermesinden korunmak için gerektiğinde yalan söyleyebilmesi için izin istedi. Hz. Peygamber (sav) de onun düşündüğünü yapmasına müsaade etti. Bunun üzerine Bureyde, Benî Mustalikler'in bulunduğu yere kadar giderek, onların arasına karıştı¹⁷².

Benî Mustalikler, Bureyde'nin yabancı olduğunu fark ederek kim olduğunu sordukları zaman, Bureyde: “ *Ben sizdenim. Şu adamla savaşmak için toplandığınızı haber aldım. Ben de, bana tabi olanlarla birlikte, sizin yanınızda onlarla sonuna kadar savaşmak için yanınıza geldim* ” dedi. Onun bu cevabı üzerine, Benî Mustalikler'in reisi Haris b. Ebî Dırar: “ *Biz de o iş üzerindeydik. Bize katılacaksan acele et* ” diyerek, onun gerçekten kendileriyle birlikte hareket edeceğini sanmıştı. Bureyde ise: “ *Şimdi hemen atıma atlar, kendi kabileden ve bana tabi olanlardan büyük bir toplulukla size yetişirim* ” diyerek acele oradan kaçtı. Doğruca Hz. Peygamber'in (sav) yanına gitti ve ona Beni Müstalik hakkında öğrendiklerini aktardı¹⁷³.

Hâris b. Ebî Dırar'ın Medine'ye gönderdiği keşif eri öldürüldü ve Hz. Peygamber (sav) Mustalikler'i pusuya düşürdü. On erkek öldürülüp, yüz kadar kadın esir alındı, gerisi ise kaçmayı başardı. Savaş sonunda Müslümanlar 5000 koyun ve 2000 kadar deve ele geçirmişlerdi ki, bu onlar için şimdiye kadar kazanılan en büyük savaş ganimetiydi. Ayrıca kabilenin bütün mensupları çarpışmalar sonucunda Müslümanların eline esir düşmüştü. Hz. Peygamber (sav), kadın esirler arasında bulunan, Mustalikler'in başkanının kızı Cuveyriye'yi serbest bıraktı ve ardından da kendisine evlenme teklifinde bulundu. İslâm tarihi kaynaklarında bu seferin ismi Müreysî olarak da geçer¹⁷⁴. Bu evlilik Hz. Peygamber'in (sav) Mustaik kabilesiyle akraba olması anlamına geldiği için, ashâbın büyük bir kısmı ellerinde bulunan esirleri serbest bırakmışlardı. Bu uygulamayı gören Mustalikoğulları toplu bir şekilde Müslüman olmuşlardı. Bu şekilde

---

¹⁷² Vâkıdî, *a.g.e.*, c. I, ss. 404-405.

¹⁷³ Vâkıdî, *a.g.e.*, I-III, c. I, s. 405

¹⁷⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. III, s. 302; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-X, c. II, s. 63-64; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 383; Muhammed Hamidullah, *H. Peygamber'in Savaşları*, çev. Nazire Erinç Yurter., İstanbul, Beyan Yayınları, 2002, s. 77; Algül, *a.g.e.*, I-IV, c. I, ss. 416-417; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi -I*, s. 308-309.

Müslümanları yok etmek amacıyla harekete geçen bu müşrik Arap kabilesi savaştan kısa süre sonra Müslümanlar arasına iştirak etmiş oldu. Dolayısıyla Benî Mustalik Gazvesi hem maddî, hem manevî açıdan Müslümanlar için çok faydalı bir askerî harekât kabul edilmektedir¹⁷⁵.

Huzâa kabilesinin attığı önemli adımlardan bir tanesi H. 6. yılında Hudeybiye barış anlaşmasında yerini belirtmesidir. Onlar bu sırada Müslümanlar'ın safında olmak üzere anlaşmada taraf olmuşlardı. Ancak burada sadece bazı kabileler söz konusu idi. Gerçekten de, Huzâalı iki başkan, Amr b. Sâlim ve Busr Hz. Peygamber'e hediye olarak bir miktar deve ve koyun göndermişler ve ikisi Müslüman olmuştur¹⁷⁶.

Huzâalı bu büyük reis Hudeybiye barış görüşmelerine Mekkeliler'in temsilcisi vasfıyla iştirak etmişti fakat ittifak yapıldığı sırada, o ve kabilesine mensup üyeler Müslümanların yanında yer aldılar. Aradan bir yıl geçmeden Mekkeliler Huzâa kabilesi topraklarına girmek suretiyle anlaşmayı bozunca, Budeyl Medine'ye gelmiş ve Hz. Peygamber'den, (sav) onları cezalandırmak üzere bir sefer tertip etmesini talep etmiştir. Dönüş yolu üzerinde Ebû Sufyân'a rastlamış, sorması üzerine, ona Medine'den gelmediğini söylemiştir. Bir süre sonra Ebû Sufyân, İslâm ordusunun gizlice Mekke yakınlıklarına kadar geldiğini fark edince, yanında bulunan Budeyl, onu büsbütün şaşırtmak için, kendisine Müslümanlarla değil de, daha çok Huzâalılar'la ilgilenmesi icab ettiğini söylemiştir. Bütün bunlardan, kendisinin hem Hz. Peygamber'in (sav) hem de Ebû Sufyân'ın itimadından kendi lehine yararlanma kabiliyetine sahip biri olduğu anlaşılmaktadır¹⁷⁷.

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in (sav) Huzâalılara gönderdiği, ancak hangi şartlarda yazıldığı bilinmeyen bir mektubu vardır. Mektupta şu satırlar yer almaktadır:

“Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla!

Allah'ın Elçisi Muhammed'den Budeyl ibn Verkâ, ve Busr'a, ayrıca Benû Amırlar'ın (yani Huzâalılar'ın) Başkanlarına:

---

¹⁷⁵ Vâkıdî, *a.g.e.*, I-III, c. I, ss. 411-413; İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. III, s. 306-408; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-X, c. II, s. 64; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, I-XII, c. II, s. 179-181; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, ss. 193-194; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I*, s. 308-309.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-X, c. II, s. 96; Makrizî, *a.g.e.*, I-XV, c. I, s. 285.

¹⁷⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 385.

İmdi size Allah'ın övgülerini bildiririm: O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. Hemen ekleyeyim ki ne ben sizin olan bir şeye zarar verdim, ne de sizin tarafınızdan (bana) bir gasp ve tecavüzde bulunuldu. Sizler, Tihâme ahalisi içinde en çok takdir edip beğendiğim ve akrabalık yönünden kendime en yakın bulduğum insanlarsınız. Bu sözlerim size ve sizi izleyen Mutayyibûn (Koku sürünenler) arasında bulunanlardır.

Ayrıca, ben kendi adıma sahip olduğum şeyleri, kesinlikle sizin aranızdan çıkan Muhacirler için elde ettim. Yani bulunduğu yerden küçük hac (umre) ya da büyük Hac dışında bir amaçla Mekke'ye hicret eden bir kimse, kesinlikle orada yerleşip kalamaz. İmdi, sizinle barış anlaşması yaptığımdan beri size asla endişe vermedim; sizin de benden yana korkacak bir şeyiniz olmadı ve kendi aranızda da bir karışıklığa düşmediniz.

Yine ilave edeyim ki, Alkame ibn Ulâse ile birlikte Havza'nın iki oğlu olan Addâ ve Amr, ayrıca Amir ibn İkrime kabilesinden Hâlid b. Havza'nın iki oğlu İslâm'a girip hicret ettiler ve kendilerini izleyenler adına bana biatte (bağlılık yemininde) bulundular. Şimdi bizler helal kılınan şeylerde olduğu gibi haram kılınan şeylerde de aynı durumdayız (Bize helal ve haram kılınanlar aynen size de helal ve haram kılınmıştır). Ben size asla yalan söylemedim. Rabbiniz size muhabbet ve şefkatiyle muamelede bulunsun!"¹⁷⁸.

Huzâalılar, putperest oldukları halde Hudeybiye anlaşması esnasında Müslümanların yanında yer almışlardı. Mekkeliler her ne kadar Budeyl'e güvenmişlerse de bu durumdan pek memnun değillerdi. Huzâalılar ise, Müslümanların yanında yer aldıkları için Mekkeliler tarafından, putperestliklerinde devam ettikleri için de Hz. Peygamber (sav) tarafından terk edildiklerini düşünmüşlerdir. Muhtemelen içinde buldukları bu sıkıntılı durumu Hz. Peygamber'e (sav) bildirmişler, o da bu mektupla kendilerine cevap vererek, onlara duyduğu samimi dostluk konusunda eman vererek, onları kendisine bağlayan bir takım dünyevî münasebetlerden söz etmişti¹⁷⁹. *Mutayyebûn* kelimesini de bu anlamda kullanmıştır. Malum üzere, Kusay'ın ölümü

---

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-X, c. I, ss. 272-273; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 276; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 387.

¹⁷⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 387.

üzerine oğulları arasında ihtilaf söz konusu olmuş ve Mekke halkı iki hasım gruba ayrılmıştı: *Müttetekûn* (Hısımlar ya da Müttetikler) ve *Mutayyebûn* (Koku sürünenler). İkinci zümreye, ittifak için yemin ettikleri sırada ellerini bir kokuya bandırdıkları için bu isim verilmişti. “Koku sürünenler”, Hz. Peygamber’in (sav) mensup olduğu Haşim oğullarına bağlı kabileleri (Benû Zuhre, Benû'l-Hâris ibn Fihri, Teym ve Esed) ihtiva ediyordu. “Küçük Hac” ve “Büyük Hac” mefhumlarına gelince: Kâbe’nin yılda bir kez Hac mevsimi geldiğinde, yani Zilhicce ayında ziyaret edilmesine büyük Hac; bu dönem dışında, özellikle Receb ayında ziyaret edilmesine de küçük Hac (*Umre*) deniliyordu¹⁸⁰.

Huzâa ve Bekr kabilelerini uzun zaman savaş halinde idiler. Hudeybiye musalahası bunların düşmanlıklarını sona erdirmiştir. Huzâa kabilesi Hz. Peygamber (sav) ile, Bekr kabilesi ise Kureyşliler ile dostluk anlaşması yapmışlardı. 8. yılı Şaban ayında (Kasım-Aralık 629) Bekr kabilesi, eskiden beri düşman oldukları Huzâa kabilesine karşı bir gece baskını düzenlemişler. Başta Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehil ve Süheyl b. Amr olmak üzere bazı Kureyşliler de onlara fiilen ve silah tedariki suretiyle yardım etmişlerdir. Mekke'nin güneyindeki Vetîr denilen ve Huzâa'ya ait bir su kuyusu¹⁸¹ civarında, Huzâalılar'a gece baskın düzenlediler. Bazı Mekkeliler onlara silah ve erzak yardımında bulunmuşlar, hatta gizlice bu yağma olayına kendileri de iştirak etmişlerdi¹⁸². Bunu yapmakla Hz. Peygamber (sav) ile aralarında bulunan anlaşmayı bozmuş oldular. Bu suçu işleyenler daha sonra Mekke'ye sığınmışlar ve oradan himaye (eman) elde etmişlerdi. Bunun üzerine Huzâalılar da Medine'ye bir heyet göndererek, Hz. Peygamber'den yardımını istemişlerdi. Heyet sözcüsü Amr ibn Sâlim şu şiiri okumuştur;

“Ey Allahım! Ant verdim Muhammed'e (ki hatırlasın),

Babamızla babası arasında yapılan ittifak anlaşmasını...

Gerçekten Kureyşliler anlaşmayı bozdular;

---

¹⁸⁰ Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi I*, s. 114; Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velîd*, s. 21 vd.; İbrahim Sarıçam, *Emevî- Hâşimî İlişkileri*, Ankara, 1997, s. 33-68; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 30-31.

¹⁸¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. IV, ss. 36-37

¹⁸² İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. IV, s. 31-32; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-XI, c. II, s. 134; Algül, *a.g.e.*, I-IV, c. I, s. 483-484; Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velîd*, s. 168-169.

Ve senin görkemli anlaşmanı da!

Onlar bana Kedâ'da bir pusu kurdular,

Onlar bizi uyurken Vetir'de gece bastılar

Eğer senin misakını bozarlarsa ve Kedâ'da¹⁸³ benim için gözetleyiciler kılarsalarsa,

Ve yardıma çağıracak kimsem olmadığını sandılar. Bununla birlikte onlar horlanmış ve sayıca daha azdılar. Ve bizi öldürdüler, diz üstü ya da secdede iken''¹⁸⁴

II. HULEFÂ-İ RÂŞİDİN DÖNEMİN'DE EZD KABİLESİ

A. Hz. Ebu Bekir Dönemi

1. Halife Seçimi

Hz. Peygamber (sav) vefat etikten sonra Müsülman toplum için en önemli konu, kimin halife (devlet başkanı) olacağı meselesi idi. Rasûlüllah'ın (sav) vefat etmeden önce, ümmeti yönetmek üzere, yerine geçecek kişiyi tayin etmedi. Bu hususta Kur'an'da da sarıh bir hüküm bulunmamaktadır. Böylece halife (devlet başkanı) seçiminin Müslümanların irâdesine bırakılmış bir iş olduğu, dinin esaslarından olmadığı hususu açıkça ortaya çıktı¹⁸⁵.

Rasûlüllah'ın (sav) vefatının hemen ardından Ezd kabilesinin kollarından olan Evs ve Hazrec kabileleri Müslümanlar'ın yönetimine talip olduklarını ortaya koymuşlardı. Onlar, daha Hz.Peygamber'in (sav) techiz ve tekfin işlemleri devam ederken Benî Sâide Çardağı denilen yerde toplantı yapıp hilâfetin kendilerinin hakkı olduğunu ileri sürerek Hazrec reisi Sa'd b. Ubâde'yi bu vazifeye aday göstermişlerdir¹⁸⁶. Hasta yatağından alınıp toplantı yerine getirilen Sa'd, hilafetin Evs ve

---

¹⁸³ Kedâ; Mekken'in üst tarafında bir yerdir.

¹⁸⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, I-IV, c. IV, s. 36-37; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I-VIII, c. II, s. 134.

¹⁸⁵ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi* (Başlangıçtan İlk Dör Halife Devri Sonuna Kadar), Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991, s. 189

¹⁸⁶ Vâkîdî, *Ridde*, s, 32-33; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2011, 5.b, s. 64

Hazrec'ten oluşan Ensar'ın elinde olmasını istediğinden, hâlifelik teklifini kabul etti. Sa'd b. Ūbâde, yaptığı konuşmada, Ensar'ın İslâm'ı önce kabul etmek, Rasûlullah (sav) ve Mekke'li Müslümanlar (Muhâcirûn)'ı korumak ile, Allah yolunda malları ve canları ile cihad etmek vb. ile fazilet kazandığını dolayısıyla devlet başkanlığının kendilerinin hakkı olduğunu söyledi¹⁸⁷.

Ensâr'ın halife seçmek için toplandığını haber alan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde derhal olay yerine gittiler¹⁸⁸. Medineliler'in (Ensâr) niyetini öğrendikten sonra Hz. Ebû Bekir onların dindeki faziletini ve Hz. Peygamber'e (sav) yardımlarını vurgulamakla birlikte, kendilerinin daha ehil olduğu dile getirmiştir. Halîfelik görevinin Kureyş'te kalması kanaati öne çıkınca Hazrecli Hubâb b. Münzir karşılıklı olarak birer kişi bu makam getirilmesini teklif etti. Ancak onun teklifini bizzat Ensâr ileri gelenlerinden Ūseyd b. Hudayr ile Beşir b. Sa'd dahi makul karşılamadılar¹⁸⁹.

Ensâr Rasûlullah'ın (sav), Hilafeti, herhangi bir Arap kabilesi veya ailesine tahsis ettiği görüşünde değillerdi¹⁹⁰. Hz. Peygamber de bu konuda açık bir şekilde işarette bulunmamıştı. Dolayısıyla Medine'nin yerlileri ve en kalabalık grup olarak yönetimin kendi hakları olduğunu düşünerek böyle bir girişimde bulunmuş olmalıdır. Fakat Hz. Ebu Bekir'in halife olmasından sonra bir daha halife seçimi konusunda bir talepleri olmamıştır.

2. Ridde Olayları

Hz. Peygamber'in (sav) vefatının ardından gerçekleşen hilâfet meselesinden sonra Müslüman toplumun karşı karşıya geldiği ikinci önemli hadise, kısaca "ridde" adı verilen toplu isyanlardır. Bu problem Müslümanlar'ın birliğinin yanında varlığını tehdit

---

¹⁸⁷ Taberi, *Tarih*, I-XI. c. III, s. 218; Hizmetli, *İslam Tarihi*, s. 190; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 39.

¹⁸⁸ Vâkîdî, *Ridde*, s. 35; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim Bin Kuteybe, *el-İmâme ve 's-Siyâse*, (thk. Tâhâ Muhammed Zeynî), Kahire, 1967, I-II, c. I, s. 13; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, (thk. Muhammed Hamidullah), Jerusalem, 1963, I, s.580-581; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 40.

¹⁸⁹ Vâkîdî, *Ridde*, s. 38; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 40.

¹⁹⁰ Muhammed Ebû Zehra, *İslâm'da Siyâsî ve İtikâdî Mezhepler Tarihi*, (çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin), İstanbul, Hisar Yayınevi, 2011, s. 28.

edecek boyuta ulaşmıştır. Dolayısıyla hilâfet probleminden daha zor halledilmiş ve aşılması uzun süre almıştır¹⁹¹.

Ridde kelimesi ve ondan türemiş olan irtidat sözlüğü lugatte bir şeyden dönmek, vazgeçmek, reddetmek, gidilen yoldan geri dönmek manalarına gelmektedir¹⁹². Dinden dönen kişiye ise mürted denilmiştir¹⁹³. Hicri 10. ve 11. (632-633) yıllarında cereyan eden irtidat hadiseleri İslâm tarihi kaynaklarında genişçe yer bulmuş, hatta bu konuda Vakıdî'nin *Kitabü'r-Ridde*'si gibi müstakil eserler yazılmıştır¹⁹⁴.

İrtidat hadiseleri daha Hz. Peygamber'in (sav) sağlığında başlamış, Benî Müdlic kabilesi Esvedü'l-Ansî, Benî Hanîfe Müseylime, Benî Esed ise Tuleyha b. Huveylid liderliğinde isyan etmişlerdir. Bu şahısların ortak özelliği kendilerinin peygamber olduklarını idda etmeleriydi. Hz. Ebû Bekir'in halifelige gelmesinden sonra irtidat edenler arasında Benî Temim gibi Secah adında bir yalancı peygamberin peşinden koşan kabileler olmakla birlikte, diğer kabiler genelde dinî niteliği olmayan reislerin liderliğinde ayaklanmışlardır¹⁹⁵. Arap yarımadasında bütün olarak müslümanlıklarından vazgeçmeyenler, Medineli Ensâr ile birlikte Kureyşliler ve Taif'te ikamet eden Sakif kabilesi olmuştur¹⁹⁶.

Kabileler genel olarak irtidat hadiselerine katılmakla birlikte, onlardan bazı kollar İslâm üzere sebat etmişlerdir.

İrtidat olayında Ezd kabilesinden olan Lakî b. Mâlik Zü't-tâc'ın reis olduğu Ezd kabilesi Debâ'da irtidat etti. Bunların üzerine İkrime b. Ebî Cehil, Huzeyfe b. Mihsan el-Bârîki ve Arfece b. Harseme gönderildi. İrtidat etmeyen Abd ve Ceyfer ile iş birliği

---

¹⁹¹ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2011, 5.b, s. 64.

¹⁹² Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal İsfahânî Râgıp El-İsfahânî, *El-Müfredat*, (nşr. Muhammed Ahemd Halifullah), Mısır 1970, s. 281.

¹⁹³ Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, Dâru Sâdr, ts, I-XV, c. II, s. 173.

¹⁹⁴ Bahriye Üçok, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 17.

¹⁹⁵ Apak, *Asabiyet*, ss. 112-113.

¹⁹⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, I-IV, c. IV s. 306; İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, c. II, s. 231; İbn Kesir, *el-Bidâye*, I-XV, c. VI, s. 308.

yapılarak kanlı bir savaştan sonra isyan bastırıldı. Hz Ebû Bekir Umân'a Huzeyfe'yi vâli olarak tayin etti¹⁹⁷.

Arap Kabileleri arasında dinden dönen diğer bir Ezd kabilesi ise Şenûe'dir. Halife bu isyanı barınmak üzere Osman b. Ebi'l-Âs'ı gönderdi. Müslümanlar Şenûeliler'i yenilgiye uğratarak onların tekrar İslâm'a dönmelerini sağladılar¹⁹⁸.

B. Hz Ömer Dönemi

Hz. Ömer'in halifelik döneminde Müslümanlar elde ettikleri topraklardaki halkı rahatlıkla idare edebilmek ve kontrol altında tutabilmek için müstahkem karargâhlara ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü bu dönemde İslâm devletinin sınırları genişlemeye başlamış ve yeni bölgeleri fethedilmiştir. Bu yeni fethedilen bölgeler devletin başkenti olan Medine'den çok uzak olduğu için yeni merkezler kurulması için Hz Ömer emir vermiştir. Bu dönemde yeni kurulan merkezlerden en önemlileri Basra, Kûfe ve Fustat'tır¹⁹⁹.

Güney Irak'ta Basra şehri stratejik bir yer olması sebebiyle Hz. Ömer tarafından karargah şehri olarak kurdurulmuştur. Daha sonra şehir sistemli göçlere sahne olmuş ve Temim, Dabbe, Ribâb, Abdülkays, Bekr b. Vâil, Ezd, Kureyş, Kaysü'l-Aylân ve Medinelî Ensâr burayı kendilerine yurt edinmişlerdir²⁰⁰.

Hz. Ömer'in Irak'ta yeni askerî şehirlerin inşası talimatını vermesi üzerine Kûfe, Irak cephesi başkomutanı Sa'd b. Ebî Vakkâs tarafından hicretin 17. yılında kuruldu²⁰¹. Buraya zamanla önemli Arap kabileleri yerleştirilmişlerdir. Bu kabileler arasında Ezd kabilesi de bulunmaktadır²⁰².

---

¹⁹⁷ Algül, "Ezd", s. 46; Üçok, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, s. 28; Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 133.

¹⁹⁸ Algül, "Ezd", s. 46.

¹⁹⁹ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 178.

²⁰⁰ Abdülhâlik Bâkır, "Basra", *DİA*, I-XLII, c.V, s.109; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 179.

²⁰¹ Casim Avcı, "Kûfe", *DİA*, I-XLII, c. XXVI, s. 339; Belazûri, *Fütûhu'l-Büldân*, s.384.

²⁰² Avcı, "Kûfe", s. 339; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 181.

C. Hz Osman Dönemi

Hz. Osman'ın siyaset anlayışı, sadece Kureyş içinde Emev-Hâşimî şeklindeki bir siyasî bölünmeye sebep olmakla kalmamış, diğer arap kabilelerinin de asabiyetlerini açığa vurmalarına ve idare aleyhine tavır belirlemelerine sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak, o dönemde yeniden canlanan Emevî-Hâşimî asabiyeti mücadelesine Kureyşli olan ve olmayan Araplar şeklindeki rekabet de eklenmiştir²⁰³.

Kureyş dışındaki kabileler arasında Benî Ezd gibi İslâm'a sonradan dahil olmalarına rağmen fethilerde büyük katkı sağlamış olan kabileler vardı. Buna rağmen ordu komutanlığı ve valilik gibi mevkilerin genelde Kureyş'in tekelinde olması onlar tarafından problem edilmeye başladı. Ayrıca bu dönemde Kûfe, Basra ve Mısır gibi eyaletlerin gelirlerinin başkente aktarılıyor olması da yönetime karşı hoşnutsuzluğu körükledi²⁰⁴. Şam sürgünü neticesinde de görüşlerinden vazgeçmeyen Kûfeliler 34 (654) yılında Medine'de gerçekleştiren valiler toplantısından dönen Kûfe valisi Sa'îd b. el-Âs'ı Cerâ denilen mevkide karşılayarak, onun şehre girmesine izin vermemişlerdir. Aynı kişiler daha sonra da halifeye baskı yapmak suretiyle Ebû Mûsâ'nın şehre yeni vali tayin edilmesini sağlamışlardır²⁰⁵.

Kûfeliler'in şehirlerine vali tayin edilmesini sağladıkları Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin bariz özelliklerinden biri, onun Yemen asıllı Benî Ezd'in bir kolu olan Eş'ar kabilesine mensup olmasıdır²⁰⁶.

Hz. Osman döneminde meydana gelen siyasî, içtimaî ve dinî sâikler halife aleyhine faaliyetleri harekete geçirmiş, bunun üzerine Basra, Kûfe, ve Mısır'dan gelen asiler yaklaşık 40 gün süren kuşatmanın ardından Hz. Osman'ı şehit etmişlerdir²⁰⁷. Bu olay İslâm tarihinin önemli hadiselerinden ve dönüm noktalarından birisidir²⁰⁸.

---

²⁰³ Muhammed Âbid El-Câbirî, *İslâm'da Siyasi Akıl*, (trc. Veçdi Akyüz) İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1997, ss. 317-318; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 205..

²⁰⁴ Abdülaziz Dürî, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, (çev. Hayrettin Yücesoy), İstanbul, Endülüs Yayınevi, 1991, s. 99.

²⁰⁵ Taberi, *Tarih*, IV, s. 332-336; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, s. 74; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, VII, s. 167.

²⁰⁶ Âdem Apak, *Hz Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 95-135; Adnan Demircan *Ali-Muaviye Kavgası*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2002, s. 60-61.

²⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I-X, c. III, s. 73; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, s. 90; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, VII, s. 185-189.

²⁰⁸ Apak, *Asabiyet*, s. 147.

D. Hz Ali Dönemi

1. Halife Seçimi

Hz. Ali, Hz. Osman'ın vefatından sonra isyancıların, Medine halkına halife seçmeleri için yaptıkları baskılar sonucu hilafet makamına getirildi. Medine'de oturanların tamamına yakın Hz. Ali'ye biat ettiği halde, biat etmeyenler de vardı. Bunlar'ın aralarında Hz. Talha ve Hz. Zübeyr yer almaktadır. İsyancıların Hz. Ali'ye biat etmeleri için baskı yaptıklarından bahsedilir²⁰⁹.

Hz. Ali halîfelik döneminde Ezd kabilesine mensubu olan şahıslara devletin üst makamlarına görev vermeye gayret göstermiştir. Halîfe, kadrosunda Hâşimîler ile Ensâr'a ağırlık vermesinin yanı sıra, önceki idarenin baş muhalifi konumundaki Kûfe Yemenîlerini de ihmal etmemiş, onlardan Umâre b. Şihâb Kûfe valiliğine getirmiştir. Ancak Kûfeliler'in talepleri ve özellikle şehrin ileri gelenlerden Eşter'in aracılığı ile Yemenli ve Ezd kabilesine mensup olan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi buraya vali tayin etmiştir²¹⁰.

2. Cemel Olayı

Hz. Osman'ın öldürmesi, Müslümanlar arasında derin yankılar yaptığı gibi, iç savaşların, kardeş kavgalarının ve buna bağlı olarak tefrikanın ortaya çıkmasında da etkili oldu. Onun yerine halife olan Hz. Ali ise böyle bir mirası devralama tahlisizliğine sahiptir. Kendisine şartlı olarak biat eden halk, Hz Osman'ın katillerinin derhal bulup cezalandırılmasını istiyordu. İşte bu sebeplerden dolayı başkent Medine çok huzursuzdu. Hz Peygamber'in dul eşi Hz Aişe ile Talha ve Zübeyr, bu yonetime karşı çıktılar, halifeye karşı birleşip ortak cephe aldılar, etraflarına asker toplayıp kılıçlarını çekerek Hz. Ali'ye karşı topluca ayaklandılar.

Kendisine itaat etmeyen Şamlılar üzerine yürümeye karar vermiş olan Hz. Ali, bu esnada Hz. Aişe, Hz Talha ve Hz. Zübeyr'in Basra'ya doğru hareket ettikleri

---

²⁰⁹ Adnan Demircan, *Râşid Halifeler*, İstanbul, Beyan Yatınları, 2015, s. 105.

²¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I-XIV, c. VII, s. 230; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 230; Apak, *Asabiyet*, s. 160.

haberini alınca durumun netleşmesini görmek amacıyla Medine'den ayrılıp Rebeze denilen yerde beklemeye başlamıştır²¹¹.

Hicretin 36. Yılı 14-15 Cemâziyelâhir'de (8-9 aralık 656) Perşembe günü cereyan eden Cemel savaşında her iki taraftan toplam olarak 10 bin kayıp verildiği rivayet edilmiştir²¹².

Ezdliler Cemel Vakasında Hz. Âişe'nin saflarında yer aldılar. Bu vak'ada Ezd kabilesinden yaklaşık 2000 kişinin öldüğü sanılmaktadır²¹³.

3. Sıffin Savaşı

Halife Hz. Ali Cemel olayından sonra, Şam konusunu ele aldı. Şam valisi Muâviye, Hz Osman'ın kanlı gömleğini kullanarak Suriye halkını tahrik etmiş ve taraftarlarını Hz Ali'ye karşı tam anlamıyla hazırlamıştı. Niyahet Müsümanlar, hicretin 36. yılı sonlarında yeniden kılıçlarını çekerek karşı karşıya geliyorlardı²¹⁴.

Muâviye, daha önceden Sıffin denilen mevkiye gelerek savaşa uygun bir yere ordusunun yerleştirdi ve Fırat'ın su alacak yerini zaptetti. Hz Ali de, ordusunu yakın bir yere yerleştirdi. Muâviye'nin askerleri Hz. Ali'nin askerlerine Fırat'tan su vermediler. Uzlaşamayan ve anlaşamayan iki ordu arasında şiddetli bir çatışma başladı. Muaviye ordusu bozguna uğramak üzereyken, Mısır fatihi ve valisi Amr b. el-As, Muaviye'ye Kur'an sahifelerini askerlerin mızraklarına takarak karşı tarafı Kur'an hakemliğine çağırmasını teklif etti²¹⁵. Hz. Ali bu hareketi bir hile olarak değerlendirdi, ancak taraftarlarını ikna etmeyi başaramadı. Şamlılar Amr b. el-As'ı, Iraklılar ise Ebû Musa el-Eş'arî'yi hakem olarak seçtiler²¹⁶. Iraklıların Ebû Musa el-Eş'arî'de ısrar etmelerinde onun Ezd'in Eş'ar kabilesinden olmasının payı ihtimal dahilindedir.

---

²¹¹ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, s. 308; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, s. 113.

²¹² Halife b. Hayat, *Tarihu Halfe b. Hayat* (Halife b. Hayat Tarihi) ,(çev. Abdulhalik Bakır), Ankara, 2001, ss. 232-233.

²¹³ Halife b. Hayyat, *a.g.e.*, s. 233.

²¹⁴ Hizmetli, *İslam Tarihi*, s. 219.

²¹⁵ Hizmetli, *a.g.e.*, s. 219.

²¹⁶ Demircan, *Râşid Halifeler*, s. 126.

Ramazan 37'de (Şubat 658) Dûmetü'l Cendel bölgesinin Ezruh mevkiinde bir araya gelerek uzun görüşmelerden sonra Hakemler bir isim üzerinde ittifak etmeyince Ali ile Muâviye'nin azlederek, işinin şuraya bırakılmasına karar verdiler²¹⁷.

Aslında, alınan hakem kararı bağlayıcı olmadı, yenilen de yenen de yoktu. Hz. Ali yine Müslümanlar'ın halifesi olarak hilafette kaldı, Muâviye de Suriye valisi sıfatı ile Sıffin'den ayrıldı. Fakat Müslümanlar bölünüp parçadılar²¹⁸.

Sıffin Muharebesi'nde Ezdliler'in bir kısmı Hz. Ali'nin, bir kısmı da Muâviye'nin yanında yer almıştır²¹⁹.

III. EMEVÎLER DÖNEMİNDE EZD KABİLESİ

Hulefa-yi Raşidin döneminden sonra (632-661) Suriye'nin merkezi Dımaşk'ta kurulan İslam tarihinin bu ilk hanedan devleti, adını kurucusu Muâviye b. Ebî Süfyan'ın mensup olduğu Beni Ümeyye (Ümeyye oğulları, Emeviler) kabilesinden almıştır. Muaviye ve ondan sonraki iki halife bu kabilenin Süfyanî kolundan, diğer on bir halife ise aynı ailenin Mervanî kolundandır²²⁰.

Hicretin 41. (M. 661) yılında Hz. Hasan'ın halifeliği Muaviye'ye devretmesiyle birlikte Müslümanlar yeniden tek bir siyasî birlik haline geldiler. Ancak buna rağmen fiilî olarak tam bir bütünlüğün sağlanması mümkün olmamıştır²²¹. Kabileler arasında siyasî, sosyal ve ekonomik hususlarında büyük ayrışmalar ve rekabet başlamıştır.

Emevîler döneminde siyasî, sosyal ve ekonomik nedenlerin de etkisi ile eski kabile düşmanlıklarına yeni düşmanlıklar eklenmiş, bunun sonucu olarak Suriye, Irak, el-Cezire, Horasan ve Endülüs başta olmak üzere ülkenin pek çok eyaleti kabile çatışmalarının neden olduğu şiddet olaylarına sahne olmuştur. Özellikle Suriye'de Kayslılar ile Kelbililer, Horasan'da ise Mudarlılar ile Ezdliler arasında uzun süreli şiddet olayları meydana gelmiştir. Bu hadiselerin ortaya çıkmasında, eyaletlerdeki kabile gruplaşmalarının ve Emevî Halifelerinden bir kısmının bu gruplardan birinin lehine veya aleyhine politika takip etmelerinin önemli derecede etkisi olmuştur.

---

²¹⁷ Demircan, *a.g.e.*, s. 126.

²¹⁸ Hizmetli, *İslam Tarihi*, s. 222.

²¹⁹ Algül, "Ezd", s. 46-47.

²²⁰ İsmail Yiğit, "Emevîler", I-XLII, c. XI, s. 87.

²²¹ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi-III*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2008, s. 48.

Emevîler döneminde Ezdliler câhiliye devrinden beri müttelikleri olan Rebîa ile (Güney Arapları) ittifak ederek Temîm ve Kays kabilelerinden meydana gelen Kuzey Arapları'na karşı cephe aldılar²²².

A. Basra

Irak'ın iki önemli merkezi olan Basra ve Kûfe'de, Hâricî ve Şîî ayaklanmaların neden olduğu şiddet olaylarının yanı sıra, zaman zaman asabiyetten kaynaklanan kabileler arası çatışmalar da meydana gelmiştir. Basra'daki kabile mücadelesi diğerine göre daha fazla olmuştur. Bunun sebebi Basra'ya Mudar, Rebia ve Ezd kabilelerinin her birinden eşit miktarda insanın göç etmiş olmasıdır. Dolayısıyla şehre hâkim olmak için bu kabileler arasında sık sık çatışma meydana gelmiştir. Kûfeliler ise daha çok farklı kökenden kabile mensuplarını aralarında barındırmalarına rağmen, Emevî iktidarına muhalif kalma paydasında birleşebildikleri için, Basra'ya göre kendi içlerinde daha az sayıda çekişme yaşamıştır.

Emevîler döneminde Basra'da meydana gelen ilk kabile rekabeti Ubeydullah b. Ziyad'ın valiliğinin son zamanlarında gerçekleşmiştir. O zamana kadar gün yüzüne çıkamayan asabiyet duyguları, Yezid'in ölümü üzerine oluşan otorite boşluğunda yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır²²³.

Valiliğinin son zamanlarında otoritesi iyice zayıflayan Vali Ubeydullah b. Ziyad, Yezid'in ölüm haberi kendisine ulaşınca, Basralıları topluca namaz kılmak için mescide çağırttı. Minbere çıkarak Yezid'in ölüm haberini bildirdi. Halkın Suriye'de ihtilafa düştüğünü söyledikten sonra, görevde bulunduğu süre içinde Basra için yaptığı icraatları bir bir anlattı. Bundan sonrası için kendilerine güvenecekleri birini seçmelerini istediğinde, onlar, bu işe en layık kişinin kendisinin olduğunu söylemiş ve kendisine biat etmiştir. Ubeydullah, önce reddettiği fakat sonra kabullendiği bu iş için Kûfeliler'den de kendisi adına biat almaları için iki kişiyi Kûfe'ye gönderdi. Bu iki kişi, Ubeydullah b. Ziyad'ın Kûfe'deki vekili Amr b. Hureys'in topladığı halka, Basralıların yaptığını anlatıp onları da İbn Ziyad'a biata davet etti. Fakat Kûfeliler bu durumu

---

²²² Algül, "Ezd", s. 46-47.

²²³ İbnu'l-Esîr, *el- Kâmil*, I-XI, c. II, s. 606.

kabullenmeyip gelen davetçileri kovdu. Bunun üzerine Basralılar da Kûfelilerin benimsemediği İbn Ziyad'a verdikleri biatlarını geri çekti²²⁴.

Ubeydullah b. Ziyad komutanlarından, kendisine isyan edenlerle savaşmalarını istediğinde onlar, bunu reddettiler. Basra'da kontrolü iyice kaybeden Ubeydullah, durumun ciddiyetini, valiliği sırasında mal mülk sahibi olmuş kardeşleri ile istişare ettiğiğinde, onlar, uğrunda savaşacağı ve yenildiğinde kendisine yardım edecek bir Halife'nin bulunmadığını, savaşın aleyhine sonuçlanmasının kaçınılmaz olduğunu, yenilmesi durumunda Basralıların kendilerini öldürüp mallarını talan edeceklerini söyleyerek şehirden ayrılmasını tavsiye ettiler²²⁵.

Basra'da daha fazla tutunamayacağını anlayan İbn Ziyad, şehirdeki Ezdlilere sığındı, Rabia da onlara destek verdi. İki müttefik kabilenin desteğine rağmen Kaysîler'in ağırlığı sebebiyle şehirde tutunamayacağını anlayan İbn Ziyad, ayrılırken yerine yardım ve desteğini gördüğü Yemenli Mesud b. Amr'ı bırakarak Sam'a çekildi. Ezdli bir vali tarafından yönetilmeyi içlerine sindiremeyen Basralı Mudariler, bu duruma itiraz etti. İbn Ziyad kayıplara karıştıktan sonra, Basralılar emirsiz kaldı ve kimi emir yapacakları konusunda anlaşmazlığa düştü. Sonunda Kays b. Heysem es-Sülemi ile Nu'man b. Süfyan er-Râsibî el-Haremî'nin razı olacakları bir kimseyi aday göstermek üzere anlaştılar. Kays, Ümeyye oğullarına taraftar iken, Nu'man Haşimoğullarını tutuyordu. Sonunda Abdullah b. Haris b. Nevfel b. Abdulmuttalib'e biat edildi ve onu emirlik sarayına götürerek koltuğa oturtular²²⁶. (Cemaziyelahir 64/Ocak-Subat 684).

Bu arada Ezd ile Rabia kabileleri, İbn Ziyad'ın da büyük çaba ve katkıları ile anlaşmalarını yeniledi. Bu iki kabile, İbn Ziyad'ı tekrar koltuğuna oturtmak için anlaştı. Ezdliler Mesud b. Amr, Rebialılar da Malik b. Misma' başkanlığında yola koyuldular. Ezd (Yemenliler) ve Rabia'nın yola koyulup gelmekte olduğunu emirlik sarayında bulunan Abdullah b. Hâris'e bildirdi ve çıkması muhtemel bir kötülüğü engellemek için gerekli tedbirleri alarak, ya aralarını düzeltmesini ya da Temimliler ile birlikte onların üzerine yürümesini istediler. Fakat Abdullah bunun için kendisini ifsat etmeyeceğini

---

²²⁴ Belâzürî, *Ensâb*, VI, s. 7; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, ss. 606-607; Taberî, *Tarih*, IV, s. 403.

²²⁵ Taberî, *Tarih*, IV, s. 391; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, s. 607.

²²⁶ Taberî, *Tarih*, IV, ss. 394, 395-396; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, s. 609.

belirterek tarafsız kalmayı tercih etti. Mes'ud mescide gelerek minbere çıktı, Malik b. Misma' ise Temimoğullarının evlerine doğru yürüdü ve Adiyogullarının evlerini ateşe verdi. Bu olaylar olurken Temimoğulları, liderleri Ahnef b. Kays'a gelerek, Rebia ve Ezd'in aralarında anlaşmalarını, hatta harekete geçerek mescide girdiklerini bildirerek, onlara karşı harekete geçmeleri için kendilerine önderlik yapmasını istedi. Ancak, Ahnef soğukkanlı davranarak, bu durumun kan dökmek için yeterli bir sebep olmadığını söyledi. Bunun üzerine kendilerinden bazı kimseleri, hatta mescidin girişinde yatalak adamı bile öldürdüklerini ve Malik b. Misma'nın Adeviyyeoğullarının evlerini yakıp yıktığını söylediklerinde, Abs b. Talk b. Rabia es-Süreymi'ye başındaki sarığı sancak olarak vererek onların üzerine gönderdi. Abs mescide varınca Ezdliler ile mescidin kapısında çarpıştı. Bu sırada Mesud, minberde halkı kışkırtıyordu. Mesud'u minberden indirip öldürdüler (Şevval 64/ Mayıs 684). Mudar'dan bazıları, Malik b. Misma'nın evini kuşatıp yaktı. Mesud'un minbere çıktığı haberini alan İbn Ziyad, emirlik sarayına gitmek için hazırlanırken Mesud'un öldürüldüğünü öğrenince bineğine binip Şam'a doğru yola çıktı. İbn Ziyad'ın kaçtığını duyunca onu takip ettiler, yakalayamayınca neyi varsa talan ettiler²²⁷.

Basra'da Ezd ve Temimler arasında barış sağlanınca halk ittifak edilecek bir kişinin valiliğine razı oldu. Bunun için Halife'nin de onayı ile Kureyşli Abdumelik b. Abdullah b. Âmir, Basra'ya vali yapıldı. Bu uygulama, Mudar-Yemen kabile çekişmelerinde Kureyşli bir şahsın üzerinde anlaşmak suretiyle, kabile çekişmelerine çözüm bulunduğu bir örnektir. Ancak bu geçici bir çözüm olmuş ve çeşitli sebeplerle kabileler yeniden iktidar mücadelesine girişmiştir²²⁸.

B. Kûfe

Basra'da olduğu gibi, Emevîler döneminde Kûfe'de meydana gelen olaylarda da kabile asabiyetinin etkinliği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Muâviye'nin hilafeti döneminde gerçekleşen Hucr b. Adiy olayında, bunun ilk örneğini belirgin olarak

---

²²⁷ Belâzurî, *Ensâb.*, VI, ss. 8, 25-26; Taberî, *Tarih*, VI, s. 407; İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II, s. 613.

²²⁸ Apak, *Asabiyet*, ss. 239-240; Julius Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (çev. Fikret Işıltan), Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963, s. 195.

görmek mümkündür. Kûfe valisi Ziyad b. Ebih, faaliyetlerinden dolayı takibata alınan ve Kindelilerin himayesine sığınan Hucr b. Adıyy'e karşı, şehirdeki bütün kabileleri harekete geçirmek istemiştir. Ancak valinin, kabileleri ortak bir hedefte birleştirme düşüncesi, Mudar ve Yemen kabilelerinin eskiye dayanan rekabetlerini tahrik etmiş, bunun sonucunda Mudar'a mensup olan Mezhic ve Hemdan, Hucr'un yakalanması için özel gayret sarf ederken, Hadremevt ve Kinde kabileleri ise açıkça Hucr'a destek vermiştir. Ayrıca yine Yemen kökenli Ezd, Becile ve Has'am, başlangıçta bu konuda valiye olumlu cevap vermelerine rağmen, Hucr'un yakalanması girişimlerinde isteksiz davranmışlardır²²⁹. Nihayet onunla birlikte yakalanıp Muâviye'nin yanına gönderilen, çoğu Kûfe Yemenlilerinden olan, 14 kişilik Iraklı grup içerisinde 7'si Şam'da bulunan ve Muâviye'nin üzerinde büyük etkisi olan Yemenliler'in aracılığıyla affedilmiştir²³⁰.

Irak bölgesindeki siyasi olaylarda, Rebia-Yemen ittifakı ile Mudar arasında, genelde karşıtlık görülürken, istisnai olarak bazı olaylarda bu tavır, ortak düşman sebebiyle zorunlu birliğe dönüşmüştür. Bu olaylar, Muhtar es-Sekafi ve Abdurrahman b. Eş'as isyanları dönemlerinde görülmektedir²³¹.

C. Horasan

Arap kabileleri fetihlere katılmak amacıyla Irak'tan Horasan'a göç ederken, geçmişe dayanan kabile kinlerini de beraberinde götürmüştür. Devlet otoritesinin nisbeten daha gevşek olduğu bu bölgede, özellikle kabileler arası nüfuz mücadelesi şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Emevîler'in ilk döneminden yıkılışına kadar Horasan toprakları, Mudar ile Rebia-Ezd (Yemenli) ittifakı arasında rekabet kavgalarına sahne olmuştur.

Bölgedeki ilk kabile çekişmesi, merkezî otoriteye karşı girişilen bir ayaklanma neticesinde ortaya çıkmıştır. Horasanda Yezid b. Muâviye'nin ölümünden sonra H. 64 (M. 684) yılında Sicistanlılar valileri Yezid b. Ziyad'ı öldürüp kardeşi Ebu Ubeyde b. Ziyad'ı esir etti. Horasan valisi Selm b. Ziyad, isyanı kontrol edemeyeceğini anlayınca,

---

²²⁹ Taberî, *Tarih*, IV, ss. 193-194; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, ss.143-158.

²³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, s. 219; Taberî, *Tarih*, IV, ss. 204-208

²³¹ Belâzurî, *Futûh'l Büldân*, ss. 562-587; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, ss. 143-160

yerine Yemen kökenli Ezdli Mühelleb b. Ebi Sufra'yı bırakarak eyaleti terk etme kararı aldı. Ancak Horasan'da bulunan Rebialılar, Yemenli birinin üzerlerine vekil tayin edilmesini kabullenemeyip Selm'e baskı yaparak Horasan'ın bir kısım topraklarının idaresinin Bekr b. Vail'den Süleyman b. Mersed'e verilmesini, yine aynı kabileden Evs b. Sa'lebe'nin de Herat'a vali tayin edilmesini sağladılar. Bu arada Abdullah b. Zübeyr adına Mudarilerin desteğini alan Abdullah b. Hâzim es-Sülemi, devreye girip Emevîlerin Horasan valisi Selm'e baskı yaparak kendisini Horasan valisi ilan ettirdi. Bu dönemde Horasan'da Ezdliler azınlıkta olduğu için, Mühelleb b. Ebi Sufra yönetimden çekilmek zorunda kaldı. Böylece eyalette Rebialılar ile Mudarlılar arasında hâkimiyet mücadelesi başladı²³².

Haccac, Irak valiliğine tayin edilince, Horasan'da birbirleriyle mücadeleye girişecek kadar mutlak hâkimiyet kuran ve bölgede iç huzuru tehdit eden Mudarlılar'ın etkinliğini kırmak istemiştir. Bu düşüncesini, Yemenlilerin bölgedeki etkinliğini artırarak gerçekleştirmek istemiş ve Hicri 78 (M.697) yılında Ezdli Mühelleb b. Ebi Sufra'yı Horasan'a tayin etmiştir²³³. Mühelleb'in bölgeye gelmesi ile Horasan'da Ezdlilerin sayı ve nüfuzu artmış²³⁴, Irak'ta olduğu gibi, Horasan'da da Mudar'a karşı Yemen-Rebia ittifakı, yine onun döneminde sağlanmıştır. Bu iki kabileyi birbirine yaklaştırıp Mudar'a karşı güç birliği sağlamaya çalışan vali, Yemenli Ezd ve Rebialı Abdulkays kabilelerine mensup Ka'b el-Eşkarî ve Ziyad el-Acem isimli şairlerin karşılıklı eleştirileri sonucu ortaya çıkan çatışmayı, her iki tarafın diyetlerini bizzat üstlenerek engellemiştir²³⁵.

Ezdi kabilesi, Mühelleb b. Ebî Sufra'nın çevresinde Horasan'da güçlenerek Merv'den Buhara'ya yapılan seferlere katılmış ve zaman zaman Emevî idarecileri nezdinde hayli nüfuz kazanmışlardır. Kendilerine muhalif halifeler geldikçe de nüfuzları kırılmıştır²³⁶.

---

²³² Belâzurî, *Futûh'l-Büldân*, ss.582-583; Taberî, *Tarih*, IV, ss. 420-426; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, ss. 622-624.

²³³ Belâzurî, *Futûh'l-Büldân*, s.586; Taberî, *Tarih*, V, s. 135; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, s. 79.

²³⁴ Taberî, *Tarih*, V, s. 135-136.

²³⁵ İmam Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin el- İsfehânî, (357/967), *Kitâbu'l-Egâni*, Kahire, 1970, I-XXXI, c. IVX, s. 5256.

²³⁶ Algül, "Ezd", s. 46-47.

SONUÇ

İslâm'dan önce Arap toplumu kabile sistemi üzerine kurulmuştur. Kabile, aynı atadan geldikleri kabul edilen ve aralarında nesep bağı olan insan topluluklarının ortak adıdır. Arabistan bozkırlarında bir erkek, bir kadın ve birkaç çocuktan oluşan basit bir aile hayatı devam ettirmenin imkânı olmadığı için, insanlar ancak kan bağına dayalı kabile ve aşiretler şeklinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Arabistan Yarımadasında yaşayan Araplar'ın nesebi konusunda, Arap alimleri, onların Sâm b. Nûh'dan gelmiş oldukları hususunda hemfikirdirler. Bu nedenle Araplar Sâmî kavimlerinden kabul edilir.

Arap milli geleneği genel olarak Arap kavmini, el-Arabu'l-Bâide ve el-Arabu'l-Bâkiye olarak taksim eder ki, birinci grupla soyu tükenmiş Âd, Semûd, Medyen gibi topluluklar, ikincisi ile soyları devam eden Araplar kastedilir. En yaygın tasnife göre Araplar, Aribe, Mütearribe ve Müstaribe olmak üzere üç gruba ayrılırlar.

Araplar'ın iki soy temeline dayandıkları söylenebilir. Bunlar güney Araplarını temsil eden Kahtânîler ve Kuzey Arabistan'ı yurt edinmiş olan Adnânîlerdir.

Çalışmada yer alan Ezd kabilesi Kahtânî soyuna mensuptur. Kabilenin büyüklüğünden dolayı İslâm öncesi ve sonrası dönemlerde Arap toplumunda her zaman etkisini sürdürmüştür. Yemen'den göç edip Arap yarımadasının farklı bölgelere yerleşmiştir. Bu kabile göç etmesiyle birlikte küçük kabileler halinde ayrılarak farklı yerlere yerleşip o bölgelerde hem siyasî hem kültürel anlamda etkili olmuşlardır. Örneğin Umân'a gidenler orada Sâsânîler hakim olduğu halde o bölgede bir devlet kurmuşlar, aynı şekilde Suriye'ye göç edenler de Gassâni Devletini kurmuşlardır.

İslam'ın ortaya çıktığı ilk dönemde Ezd'in bazı kolları İslâmı tanımışlar ve Müslüman olmuşlardır. Bunlardan ilkleri olan Evs ve Hazrec kabileleridir. Hz. Peygamber'i, hicret ettiği Medine'de himaye altında alan ve ona yardım eden Evs ve

Hazrec kabileleri idiler. Ezd'in diğer kolları genelde hicrî 8. ve 9. yılında diğer bir ifadeyle Elçiler yılında Müslüman olmuşlardır.

Râşid Halifeler döneminde de Ezd kabilesinin mensupları önemli rol oynamıştır. İslam fütuhâtı içerisinde önemli bir askeri gücü oluşturan Ezd kabilesi, fethedilen bölgelerde ve Hz. Ömer tarafından yeni kurulan şehirlerde önemli bir nüfus yoğunluğu oluşturmaktaydı. Özellikle Kufe ve Basra bu konuda ön plana çıkmaktaydı. Sıffin savaşında Hz. Ali'yi hakem olayına ikna eden ve hakemin kim olacağına karar veren zümrenin bu kabile olduğu düşünöldüğünde etki ve güçlerinin boyutları daha iyi anlaşılabilir.

Emeviler döneminde etkinliklerinin devam ettiği görölmektedir. Emevilerin takip etmiş oldukları güç dengesine dayalı siyasette büyük kabileler her zaman etkin bir rol oynamış, ittifaklar kurarak yerel siyasette söz sahibi olmuşlardır. Mudar, Rebia ve Ezd kabilesinin Kufe, Basra ve Horasan gibi eyaletlerde nüfuz mücadelelerinin olduğu ve Emevi yönetiminin de bu mücadeleye müdahale ettiği görölmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞIRAKÇA Ahmet, “Gassânîler”, *DİA*, I-XLII, c. XIII, ss. 397-398.
- ALGÜL Hüseyin, “Beni Evs”, *DİA*, I-XLII, C. XI, s. 541-542.
- , “Ezd”, *DİA*, I-XLII, C. XII, s. 46-47.
- , *İslam Tarihi*, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1987, I-IV.
- ALİ Cevâd, *el-Mufasssal fî Tarihi 'l-Arab Kable 'l-İslâm*, I-X, 2. b., Beyrut, 1993.
- APAK Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2012.
- , *Anahatlarıyla İslam Tarihi-I*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005.
- , *Anahatlarıyla İslam Tarihi-II*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2009.
- , *Anahatlarıyla İslam Tarihi-III*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2011.
- , *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, 1.b, İstanbul, Düşünce Kitebevi Yayınları, 2004.
- , *Hz Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- AVCI Casim, “Kûfe”, *DİA*, I-XLII, c. XXVI, s. 339.
- , *Muhammedü 'l-Emin Hz.Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, İstanbul, Hayykitap Yayınları, 2008.
- BÂKİR Abdülhâlik, “Basra”, *DİA*, I-XLII, c.V, s.109.
- BALCI İsrâfil, *Hz Ömer Döneminde Diplomasi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- BELÂZURÎ Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbu 'l-Eşraf*, I-XIII, thk. Suheyl Zukkâr-Riyâd Ziriklî, 1. b., Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1996.

- , *Fütûh'l-Buldân*,(çev. Mustafa Fayda), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (256/870), *Sahîh-i Buhârî*, I-VIII, İstanbul, 1979.
- CÂBİRÎ Muhammed Âbid, *İslâm'da Siyasi Akıl*,(trc. Vecdi Akyüz) İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1997.
- ÇAĞATAY Neşet, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- , *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, 2. b., Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- DEMİRCAN Adnan, *Ali-Muaviye Kavgası*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2002.
- , *Râşid Halifeler*, İstanbul, Beyan Yatınları, 2015
- DÛRÎ Abdülaziz, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, (çev. Hayrettin Yücesoy), İstanbul, Endülüs Yayınevi, 1991.
- EBÛ ZEHRA Muhammed, *İslâm'da Siyâsî ve İtikâdî Mezhepler Tarihi*, (çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin),İstanbul, Hisar Yayınevi, 2011.
- ES'AD Mahmud, *Tarih-i Dîn-i İslâm "İslâmiyet Öncesi Araplar Mekke Devri-Medine Devri"*, İstanbul, Marifet Yayınları, 1983.
- FAYDA Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velîd*, İstanbul, Çağ Yayınları 1990.
- , "Devs", *DİA*, I-XLII, C, IX, s. 253.
- , "Kahtân", *DİA*, I-XLII, C. XXIV, s. 201-202.
- , *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- GÜNALTAY Şemseddin, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- , *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. M. Mahfuz Söylemez -Mustafa Hizmetli, 1. b, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997.

- HALİFE b. Hayat, *Tarihu Halfe b. Hayat* (Halife b. Hayat Tarihi) ,(çev. Abdulhalik Bakır), Ankara, 2001.
- HAMİDULLAH Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*,(çev. Vecdi Akyüz) İstanbul, Kitabevi Yayınları,1997.
- , *Hz. Peygamber'in Savaşları*, (çev. Nazire Erinç Yurter), İstanbul, Beyan Yayınları, 2002.
- , *İslâm Peygamberi*,(çev. Mehmet Yazgan), İstanbul, Beyan Yayınları, 2014.
- HARMAN Ömer Faruk, “Arim”, *DİA*, I-XLII, c. III, s. 373-374.
- HİTTİ Philip, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2011.
- HİZMETLİ Sabri, *İslam Tarihi* (Başlangıçtan İlk Dör Halife Devri Sonuna Kadar), Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- İBN ABDİLBERR, İbn Ömer b. Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Kahire, Dâru Nehdati Mısır, I-IV, ts.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed (808/1405-1406), *Kitâbu'l İber ve Dîvânü'l-Mübtedei ve'l-Haber*, I-VII, Beyrut 1971.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *Cemherâtu Ensâbi'l-Arab*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdulmelik el Himyerî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Mustafa es- Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhafiz Şelebî, 3. b., Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1971.
- , *Siret-i İbn-i Hişam Tercemesi*, I-IV, İstanbul, Kahraman Yayınları, 2006.
- İBN KESİR, Ebû'l- Fidâ İsmail (774/1372), *El-Bidaye ve'n-Nihaye* (Büyük İslam Tarihi), I-XV, (Çev. Mehmet Keskin), İstanbul, Çağrı Yayınları, 1994.
- İBN KUTEYBE Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I-II, (thk. Tâhâ Muhammed Zeynî), Kahire, 1967.

- İBN MANZUR Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisanü'l-Arab*, I-XV, Beyrut, Dâru Sâdr, ts.
- İBN SA'D Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-XI, Beyrut, Dâru's-Sâdr, ts.
- İBN SA'D Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, , *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VIII, 1. b., Beyrut, Dâru Sâdır, 1968.
- İBNÜ'L ESÎR, 'Izzuddîn Ebî'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed 'Abdu'l-Kerîm b.'Abdu'l Vâhid eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-XII, Beyrut, Dâru Sâdr, 1965.
- , *El-Kami'l-Fi't-Tarih*, (çev M.Beşir Eryarsoy), İstanbul, Bahar Yayınları, 1989.
- İBNÜ'L- KELBÎ, Ebu'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Saib (204 / 819), *Putlar Kitabı*, (çev. Beyza Düşüngen), Ankara, A.Ü.İ.F. Yay., 1969.
- İSFEHÂNÎ İmam Ebu'l- Ferec Ali b. Hüseyin, (357/967), *Kitâbu'l-Egânî*, I-XXXI, Kahire, 1970.
- KALKAŞENDÎ, Ahmed b. Ali (821/1418), *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, Beyrut, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, ts.
- KEHHÂLE Ömer Rıza, *Mu'acemu Kabâili'l-Arabiyye*, I-V, Beyrut, Dâru Muesseseti'r-Risâle, 1982.
- KÖKSAL Asım, *İslâm Tarihi* (Mekke Devri), İstanbul, İrfan Yayınları, 1973.
- , *İslâm Tarihi*, (Medine Devri), I-XI, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1981.
- KRENKOW F., "Huzâa", *İslâm Ansiklopedisi*; I-XIII, C. V. ss. 622-624
- MAHMUDOV Elşad, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz Peygamber'in Savaşları*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2010.
- MAKRİZÎ Takıyyuddîn Ahmed b. Ali, (845/1444), *İmtâu'l-Esmâ*, I-XV, thk. Muhammed Abdülhamid el-Müneysî, Beyrut, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1999.

- NUVEYRÎ Şihâbuddîn Ahmed b. Abdulvehhâb, *Nihâyetu'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, I-XVIII, Kâhire, Dâru'l-Kutub, ts.
- ÖNKAL Ahmet, “Akabe Biatları”, *DİA*, I-XLII, c.II., s. 211.
- , “Cüreş” *DİA*; I-XLII, c. VIII. , s. 137.
- , “Hazrec”, *DİA*, I-XLII, c. XVII. , ss. 143-144.
- , “Huzâa”, *DİA*; I- XLII, C. XVIII. , ss. 431-433
- ÖZAYDIN Abdülkerim, “Amr b. Luhay”, *DİA*; I-XLII, C. III. , ss. 87-88.
- , “Bârik”, *DİA*; I-XLII, c.V, s. 70.
- RÂGİB EL-İSFAHÂNÎ Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal İsfahânî, *El-Müfredat*, (nşr. Muhammed Ahemd Halîfullah), Mısır, 1970.
- RECKENDORF, “Ezd”, *İslâm Ansiklopedisi*; I-XIII, C. IV, s. 430.
- SARIÇAM İbrahim, *Emevî- Hâşimî İlişkileri*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1997,
- , *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004
- SELİGSOHN M., “Amr b. Luhay”, *İslâm Ansiklopedisi*; I-XIII, C. I, s. 414.
- TABERÎ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, I-XI, thk. Muhammed Ebû'l- Fadl İbrahim, 2. b., Beyrut, Dâru's-Suveydân, ts.
- ÜÇÖK Bahriye, *İslâm'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
- VÂKİDÎ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, (207/823), *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk. Marsden Jones, Beyrut, Alemu'l-Kutub, 1984.
- , *Kitabu'r- Ridde*, (thk. Yahya el-Cebûrî), Beyrut, 1990.
- WATT Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, (trc, Mehmet Dağ-M.Rami Ayas) Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.
- WELLHAUSEN Julius, *Arap Devleti ve Sukutu* (çev. Fikret Işıltan), Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963.

YÂKÛT, Ebû Abdullah Sihâbuddîn Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî el-Bagdâdî el-Hamevî,
(ö.626/1229), *Mu‘cemu’l-Büldân*, I-V, Beyrut, Dâru’l-Fikr, ts.

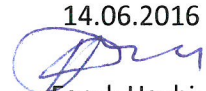
YARDIM Ali, “Dîmâm b. Sa‘lebe”, *DİA*, I-XLII, c. IX, s. 273.

YILDIZ Hakkı Dursun, “Arap”, *DİA*, I-XLII, c. III, s. 272-276.

ZUHAYLÎ Vehbe, *Tefsirü’l-Münir*, I-XV,(trc Hamid Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız), İstanbul, Bilim Basın Yayın, 2013, 4.b.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Faruk	Haxhiu
Doğum Yeri ve Yılı	Kosova	1980
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	Zayıf
ve Düzeyi	Boşnakça	İyi
	Arapça	Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1996 2000	Kuvendi i Lezhes
Lisans	2005 2010	U.Ü. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2010 2016	U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora		
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.		
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	faruk_haxhiu@hotmail.com	
Tarih İmza Adı Soyadı	14.06.2016 Faruk Haxhiu	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Faruk IDRIZI HAXHIU
Tez Adı	Bsşlsngıçtan Emevilerin Sonuna Kadar Siyasi Olayalarda Ekd Kabilesi
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	İslam Tarihi
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(Lar)I	Yrd. Doç. Dr. İlhami ORUÇOĞLU
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl ☐ ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih:14.06.2016

İmza:

